

TREĆI DEO

SOCIJALISTIČKA JUGOSLAVIJA
1945—1988.

SPOLJNA POLITIKA FNRJ

MEMORANDUM VLADE FNRJ O ANTIJUGOSLOVENSKOM STAVU POLJSKE EMIGRANTSKE ARMije

14. februara 1946.

2) Jedinice emigrantske armije neprijateljski su nastrojene prema Federativnoj Narodnoj Republici Jugoslaviji. Ton novina, časopisa i izvanredno velikog broja propagandističkih izdanja koje štampaju ove jedinice, agresivan je i otvoreno preteći. Istovremeno, vojnici poljske emigrantske armije podvrgnuti su uticaju usmene propagande u istom duhu.

Pre kratkog vremena, poljska emigrantska armija u Italiji, uložila je napore na to da poveća svoje kontingente, vrbujući Jugoslovane, koji su pobjegli na italijansku teritoriju pošto su bili u sastavu kvislinških vojnih jedinica. Vrbovanje ove vojske sprovodi se pod parolom „borbe protiv komunizma u Jugoslaviji“.

U isto vreme među ovom vojskom šire se vesti o tome da će armija generala Andersa uskoro biti iskorišćena za to da smeni 89 američku diviziju u zoni „A“ Julijske Krajine (Trst) i da će ona posle toga pristupiti okupaciji zone „B“ te iste oblasti, koju sada zaposedaju oružane snage Federativne Narodne Republike Jugoslavije.

3) Poljska emigrantska armija nalazi se u tesnom dodiru sa grupama jugoslovenskih kvislinških vojnih formacija, koje se sada nalaze u Italiji, između ostalog sa ustašama (hrvatski teroristi).

U Italiji ove kvislinške grupe uživaju materijalnu potporu armije generala Andersa.. -¹

Borba, **18. februar 1946.**

¹ Reč je o poljskim jedinicama koje su posle poraza i deobe Poljske 1939. našle utočište u SSSR-u i 1942. prešle preko Irana na sever Afrike. Borile su se u sastavu britanskih trupa na italijanskom frontu. Andersove trupe su se provokativno ponašale u jugoslovenskom graničnom području od novembra 1945. Jugoslovenska vlada je preko SSSR-a tražila da se o ponašanju ovih jedinica obavesti Savet bezbednosti.

Odnosi između FNRJ i zapadnih sila bili su 1946. zategnuti. Proglašenje FNRJ, 29. novembra 1945. bilo je diplomatskim putem notifikovano svim državama. FNRJ je britanska vlada priznala 22. decembra 1945. Vlada SAD je takođe 23. decembra 1945. priznala FNRJ pod uslovom da jugoslovenska vlada prizna sve postojeće ugovore između SAD i Jugoslavije. Međutim, zapadne sile su prihvatile kolaboracioniste iz Jugoslavije i smestile ih u logorima organizovanim na militarizovanoj osnovi. Istovremeno su odbijale da ekstradiraju deo ratnih zločinaca. Jugoslaviji nije predato rečno brodovlje koje su Amerikanci zadržali na gornjem toku Dunava, kao i zlato Kraljevine Jugoslavije u bankama zapadnih država. Američka i britanska avijacija su vređale vazdušni prostor FNRJ. Pritisak je tekao u vreme priprema za Mirovnu konferenciju. Zaoštrio se naročito posle suđenja Dragoljubu-Draži Mihailoviću, koji je uhvaćen marta 1946. i jula 1946. izveden na sud, koji ga je osudio na smrt. Dragić Joksimović, jedan od

UGOVOR
O PRIJATELJSTVU I UZAJAMNOJ POMOĆI IZMEĐU
FEDERATIVNE NARODNE REPUBLIKE JUGOSLAVIJE
I REPUBLIKE POLJSKE

18. marta 1946.

Član I

Svaka od Visokih Strana Ugovornica obavezuje se da neće sklopiti nikakav savez niti da će uzeti učešća u kakvoj bilo akciji uperenoj protiv druge Visoke Strane Ugovornice.

Član II

U slučaju opasnosti za mir i bezbednost jedne ili druge zemlje, Visoke Strane Ugovornice obavezuju se da će se konsultovati o svojim postupcima, kao i o važnijim slučajevima koji se tiču interesa obeju zemalja.

Član III

Ako jedna od Visokih Strana Ugovornica bude usled napada uvučena u ratne operacije bilo protiv Nemačke, bilo protiv države koja je bila saveznik Nemačke u minulom ratu, ili protiv bilo koje druge države koja bi se neposredno ili u kakvom bilo obliku udružila s Nemačkom ili njezinim saveznikom u takvoj agresiji, druga Visoka Strana Ugovornica pružiće joj odmah vojnu i drugu pomoć i podršku svim sredstvima koja joj stoje na raspoloženju.

Član IV

Ovaj Ugovor ničim ne vređa obaveze koje su na sebe uzele obe Visoke Strane Ugovornice prema trećim državama.

Visoke Strane Ugovornice izvršavaće ovaj Ugovor u duhu Ustava Organizacije Ujedinjenih Nacija i podržaće svaku inicijativu koja ide za tim da se uklone žarišta agresije i da se osigura mir i bezbednost u svetu.

branilaca D. Mihailovića, zastupao je tezu o obračunu sa antifašističkim političkim protivnikom drugih ideoloških uverenja. Konzervativni krugovi SAD su od vlade FNRJ zahtevali da dozvoli da Mihailovića brane američki advokati i da se na procesu pojave američki svedoci. U vreme priprema procesa A. Ranković se sa maršalom Titom nalazio u SSSR-u (jun 1946), a poslove oko organizacije procesa je privremeno vodio Milovan Đilas, koji je depešama obaveštavao Rankovića o američkom pritisku. Zapadne sile gledale su na FNRJ kao na nesamostalnu zemlju u službi Sovjetskog Saveza, najistureniji sovjetski eksponent prema Zapadu, preko koga on kontroliše najsevernije tačke Jadrana prema Italiji. Jugoslavija je temeljila svoju spoljnu politiku na ugovoru sa SSSR-om, što je za Zapad značilo njeno odricanje od sporazuma velikih sila sklopljenog u Jalti o njihovoj jednakoj političkoj odgovornosti u Jugoslaviji. Kriza u odnosima sa Zapadom je izbila maja—juna 1945. u vreme tzv. tršćanske krize, kada se Jugoslavija našla usamljena pod zapadnim pritiskom i morala da popusti. Staljin se izjasnio da Jugosloveni ostanu u Trstu, ali nije bio raspoložen da se jače angažuje na strani Jugoslavije, lito je tim povodom u Ljubljani rekao da Jugoslavija neće dozvoliti da postane moneta za potkusurivanje velikih sila, izazivajući Staljinov protest, koji je preneo sovjetski ambasador u Jugoslaviji. Sovjeti su kasnije, u doba IB-a javno kritički reagovali na Titovu ocenu zapadnih sila i SSSR-a kao nedozvoljivo izjednačavanje Sovjetskog Saveza i zapadnih država.

Pritisak Andersove armije od 120.000 ljudi početkom 1946. bio je jedna od neprijateljskih manifestacija Zapada protiv nove Jugoslavije, što se nastavilo u još intenzivnijem vidu narednih meseci. Jugoslovensku vladu je naročito zabrinjavao otvoreni antikomunistički stav Andersovih jedinica i prihvatanje kolaboracionista, specijalno ustaša o kojima se govori kao o „hrvatskim teroristima“.

Ovaj Ugovor stupa na snagu od dana potpisa i obavezuje na dvadeset godina. Ako ne bude otkazan od jedne Visoke Strane Ugovornice najmanje godinu dana pre isteka napred navedenog roka, smatraće se kao obnovljen za dalji period od pet godina i tako stalno..²

Službeni list FNRJ, br. 29/1946.

NOTA VLADE SJEDINJENIH AMERIČKIH DRŽAVA VLADI
FEDERATIVNE NARODNE REPUBLIKE JUGOSLAVIJE
POVODOM HVATANJA DRAŽE MIHAILOVIĆA

Beograd, 30. marta 1946.

Vlada Sjedinjenih Američkih Država uzela je na znanje izjavu ministra unutrašnjih poslova Rankovića u jugoslovenskoj Skupštini kojom je saopšteno zarobljavanje, 13. marta 1946, generala Draže Mihailovića.

Treba podsetiti na to da je, kad su Nemci pregazili Jugoslaviju 1941. godine (pukovnik) Draža Mihailović organizovao i vodio znatne snage otpora protiv okupatora. Unapređen u čin generala u decembru 1941. godine, on je potom imenovan za ministra vojske u kraljevskoj jugoslovenskoj vladi u izgnanstvu i, boreći se pod najvećim teškoćama i bez odgovarajućeg snabdevanja, doprineo je materijalno sa svojim snagama opštoj savezničkoj stvari u kojoj je Jugoslavija tako herojski sudelovala. General Mihailović je ostao kao ministar vojske i komandant jugoslovenske vojske do maja 1944. godine. Od tada on je bio ličnost o kojoj su postojala protivrečna mišljenja u političkom svetu.

Jugoslovenskim vlastima je, bez sumnje, poznato da je najvećim delom perioda tokom kojeg je general Mihailović služio kao vojni funkcioner, njegovom štabu bio pridodat vojni personal SAD-a u svojstvu savezničkih oficira za vezu. Izvestan broj ovih lica i drugi u SAD-u koji su bili u tesnoj vezi s generalom Mihailovićem, kao i mnogi avijatičari SAD-a koji su bili spaseni i vraćeni u savezničke linije nesumnjivim naporima generalovih snaga, imaju dokaze iz prve ruke koji mogu biti samo od uticaja na optužbe za saradnju s neprijateljem koje su jugoslovenske vlasti navele da će izneti protiv Mihailovića. U ovakvim prilikama, vlada SAD-a je uverena da će jugoslovenska vlada biti raspoložena, u interesu pravde, da preduzme potrebne mere kako bi svako takvo lice koje to zaželi moglo podneti dokaze u vezi sa pretresom generalu Mihailoviću za koji je rečeno da se priprema. Vlada SAD-a

² Jugoslavija je srodne ugovore zaključila sa čehoslovačkom i Albanijom 1946, Rumunijom, Mađarskom i Bugarskom 1947. Zaključivanjem ovih ugovora sa tzv. zemljama narodne demokratije Jugoslavija je izgrađivala sistem regionalne odbrane koji je počivao na principima Ujedinjenih nacija. Zaključeni ugovori bili su slični Ugovoru koji je Jugoslavija aprila 1945. zaključila sa Sovjetskim Savezom na 20. godina, koji je prilikom zaključenja i ratifikacije u Privremenoj narodnoj skupštini DFJ bio označen za temelj jugoslovenske spoljne politike. Zaključenje ovih ugovora i pokušaj stvaranja Balkanske federacije između Jugoslavije i Bugarske u zimu 1944—1945. naknadno su se u literaturi zapadnih zemalja uzimali kao manifestacija Titove politike policentrizma u komunističkom svetu. Maršal Tito je bio trijumfalno dočekan u Varšavi i Pragu 1946, Bukureštu, Budimpešti i Varni 1947. Mada ovi ugovori nisu bili van sovjetske spoljnopolitičke orijentacije 1946—1947, služeći čak kao oblik jačeg vezivanja Jugoslavije za SSSR, Titov prestiž u zemljama tzv. narodne demokratije — kao što su kasniji događaji pokazali -- izazivao je Staljinova podozrenja.

cenila bi, ako bi jugoslovenske nadležne vlasti hitno izrazile svoje gledište u vezi s ovim, zajedno s naznačenjem vremena i mesta pretresa i korak koje je jugoslovenska vlada spremna da preduzme u cilju olakšanja podnošenja dokaza ove prirode.

Dokumenti o spoljnoj politici SFRJ, 1946, I, Beograd, 1985, 405-6.

TITO O NAČELIMA SPOLJNE POLITIKE JUGOSLAVIJE

1. aprila 1946.

... Međunarodna situacija, koja je nastala poslije završetka ovog Oslobođilačkog rata, vrlo je složena. Ova složenost traži od miroljubivih i demokratskih sila velike napore za učvršćenje mira u svijetu. Postignuta je puna vojnička pobjeda nad Hitlerovom Njemačkom, nad takozvanom osovinom i njenim satelitima, ali fašizam još živi u nekim zemljama i ima svestranu podršku one reakcionarne gospode u nekim savezničkim zemljama, koja nisu zadovoljna rezultatima vojničke pobjede, kojima mnogo smeta nezavisnost malih zemalja, kojima smeta demokratizacija i pobjeda širokih narodnih masa nad reakcijom u tim zemljama. Toleriranje i podržavanje fašizma u Italiji, u Zapadnoj Njemačkoj, u Španiji, itd. — predstavlja priličnu opasnost za tako skupo plaćeni mir. To su činjenice pred kojima ne smijemo zatvarati oči, već otvoreno gledati u njih i činiti sve za pobjedu mira u svijetu, činiti sve za pobjedu nad silama mraka i potstrekačima rata. To je naročito važno za nas, za našu zemlju, koja je u ovome ratu bila tako strašno poharana, osobito od njemačkih i italijanskih fašističkih rulja...

Naša vanjska politika dosad se zasnivala — a treba da se zasniva i ubuduće — na slijedećim principima:

1) Raditi svim silama na učvršćenju mira u svijetu.

2) Raditi svim silama na tome da Jugoslavija dođe do svojih prava, kako od onih koja su joj bila uskraćena poslije Prvog svjetskog rata — to jest da povрати nepravedan gubitak svojih teritorija kao što su Istra, Slovenačko Primorje s Trstom, slovenački dio Koruške itd. — tako i do ovih koja proističu iz ovoga rata, a zasnivaju se na ogromnim žrtvama i šteti koju je pretrpjela naša država, to jest naši narodi,

3) Raditi na učvršćenju kulturnih, političkih i ekonomskih odnosa, u prvom redu s bratskim slovenačkim narodima sa Sovjetskim Savezom na čelu, a i s ostalim zemljama, osobito s onima s kojima smo se zajedno borili u toku četiri godine protiv istog neprijatelja.

4) Raditi svim silama na obezbeđenju naše zemlje, njene sigurnosti, njenog mirnog razvitka jednom riječju — činiti sve da naši narodi izbjegn timer nesreću sličnu onoj iz 1941 godine.

Kao članica Ujedinjenih nacija, Jugoslavija je jedna od najiskrenijih pobornica tijesne saradnje svih miroljubivih, demokratskih naroda. Ona je svojim učešćem prilikom izrade pravila Organizacije ujedinjenih nacija u San Francisku i na Generalnoj skupštini Ujedinjenih nacija u Londonu jasno istakla taj svoj stav. Jugoslavija je čvrsto odlučila da i ubuduće sprovodi miroljubivu politiku u duhu pravila Organizacije ujedinjenih nacija, koja baziraju na ravnopravnosti i jednakosti svih njenih članova. Takva politika Jugoslavije ne rezultira samo iz njene težnje za mirom, za mirnim razvitkom, za potrebom liječenja rana zadanih nam ratom i okupacijom, već takva njena politika mira i

saradnje odgovara njenoj strukturi, unutrašnjem uređenju kao federativne narodne republike. Jednom riječju, ona rezultira iz duboke težnje naših naroda za jednim čvrstim mirom, koji bi im omogućio nesmetani rad na stvaranju bolje budućnosti. . .

II vanredno zasjedanje, Narodne skupštine FNRJ, Stenografske beleške, Beograd, 1947, str. 584—596.

VLADA FNRJ PRIZNAJE ŠPANSKU REPUBLIKANSKU VLADU

13. aprila 1946.

Na osnovu predloga Ministarstva inostranih poslova Španske republikanske vlade, Vlada Federativne Narodne Republike Jugoslavije odlučila je da kao jedinu legitimnu vladu Španije prizna Špansku republikansku vladu pod predsedništvom G. Dr. Hose Hiral Pereira.

Vlada Federativne Narodne Republike Jugoslavije takođe je spremna da uspostavi sa tom legitimnom Španskom republikanskom vladom redovne i normalne odnose.³

Borba, 14. april 1946.

³ Vlada FNRJ se posle rata zalagala — kao zemlja koja je pretrpela strahovite posledice fašističke agresije 1941—1945 — da se posleratni svet radikalno obračuna sa fašističkim nasleđem u poraženim zemljama i Frankovoj Španiji, to jest sa njegovim nasleđem u političko-nedeološkoj, ekonomskoj i moralnoj sferi. Kao primer popuštanja zapadnih saveznika ostacima fašizma uzimale su se <— u okviru opšte sovjetske spoljnopolitičke orijentacije — Italija, okupacione zone Nemačke (u kojima su se nalazile trupe SAD, Velike Britanije i Francuske), a naročito Frankova Španija. Sa SSSR-om Jugoslavija se u Organizaciji ujedinjenih nacija borila da se Španija ne primi u članstvo svetske organizacije. U slučaju Nemačke posebno su naglašavana pitanja reparacija, denacifikacije i uništenja njene vojno-ekonomske moći.

Republikanska španska vlada obrazovana je u Meksiku. FNRJ je priznala ovu vladu koja je u Beogradu akreditovala svog poslanika. U Beogradu je marta 1946. održan Kongres jugoslovenskih dobrovoljaca u španskom građanskom ratu. Antifašistički stav sledile su i mnoge druge vlade u svetu: SSSR-a, Meksika, Čehoslovačke, Poljske... Međutim, zajednička izjava vlada Francuske, Velike Britanije i SAD pokazivala je da nema izgleda za odlučnu akciju svih demokratskih zemalja za likvidaciju Franka. Konzervativne snage u svetu isticale su da Frankov režim nije opasan po mir, da je bolje da se u unutrašnje poslove Španije ne mešaju druge države i da treba nastojati da se izbegne novo „krvoproliće“, zapravo novi građanski rat u Španiji.

FNRJ je preko štampe i u javnim istupanjima svojih zvaničnih predstavnika u Ujedinjenim nacijama — i van njih — inkriminirala Frankov režim, posebno progone antifašista i demokrata u Španiji. Takvo ponašanje proisticalo je iz revolucionarno-demokratskog bića nove Jugoslavije, Frankove fašističke prakse, tradicionalnih veza jugoslovenskih antifašista sa španskim republikanskim borbama, među kojima se u sastavu Internacionalnih brigada borilo preko 1.700 Jugoslovena, svesnih da se na bojištima Španije ne rešava samo njena sudbina već i sudbina demokratije. Jugoslovensko javno mnjenje i predstavnici Jugoslavije ukazivali su da se događaji u Španiji tiču celog demokratskog sveta i Ujedinjenih nacija, zalažući se da progoni antifašista i demokrata ne ostanu skriveni iza „španskog zida“. Fašistička „klika“ u Španiji je optuživana da želi da Španiju pretvori u „burduci centar fašizma u Evropi“. Istaknuti jugoslovenski kulturni radnici su septembra 1945. sastavili apel za pomilovanje španskih rodoljuba Santiaga Alvareza i Sebastiana Zapiraina. Ovom su se posebnim apelom pridružili Jedinствeni sindikati Jugoslavije. U apelu Sindikata tražilo se od Međunarodne sindikalne konferencije u Parizu i Saveta ministara inostranih poslova u Londonu da kažu svoju reč za spas Alvaresa i Zapiraina i da se generalisimus Franko stavi na listu ratnih zločinaca. Apel se završavao rečima: „Uništimo fašističko gnezdo u Frankovoj Španiji!“ i „Osigurajmo španskom narodu, koji je prvi počeo antifašističku borbu, da i on

Aprila 1946.

Ministarstvo inostranih poslova Sjedinjenih Američkih Država obavestilo je jugoslovensku ambasadu u Vašingtonu da je vlada SAD odlučila da pošalje akreditivna pisma za svog ambasadora kod vlade Federativne Narodne Republike Jugoslavije.

Istovremeno, Ministarstvo inostranih poslova obavestilo je ambasadu da je vlada SAD dala agroman za postavljanje novog ambasadora FNRJ u Vašingtonu Save Kosanovića, ministra informacija.⁴

Borba, 20. april 1946.

NOTA VLADE FNRJ VLADI SAD KOJOM SE ODBACUJE ZALAGANJE ZA D. MIHAILOVIĆA

Aprila 1946.

... Vlada Federativne Narodne Republike Jugoslavije žali što ne može udovoljiti željama vlade Sjedinjenih Država Amerike; da kod istrage i suđenja izdajnika Draže Mihailovića učestvuju kao svedoci oficiri američke vojske koji su se nalazili u štabu Draže Mihailovića. Samo Vojni sud koji će suditi Draži Mihailoviću ima pravo da pozove za svedoke koga on hoće i Vlada Federativne Narodne Republike Jugoslavije nema pravo da utiče na sud.

Dalje, Vlada Federativne Narodne Republike Jugoslavije ne može se saglasiti sa sadržinom note u kojoj se negira izdajničko držanje Draže Mihailovića za vreme rata. Vrlo čudnovato da posle svega toga što je objavljeno i utvrđeno do danas o izdajstvu i saradnji Draže Mihailo-

konačno uživa njene demokratske tekovine!" FNRJ je prihvatila deo španskih emigranata. Španska emigracija je uživala i materijalnu pomoć Jugoslavije, u stvari KPJ. Jugoslovenski partijski predstavnici učestvovali su na skupovima španskih komunista u emigraciji. U Jugoslaviji je osnovano Udruženje boraca španskog rata.

⁴ Šefovi SAD, Velike Britanije i SSSR-a uputili su sa Krimске konferencije tzv. preporuku Jugoslaviji o proširenju AVNOJ-a. Time je Sporazum Tito—šubašić dobio sankciju sve tri velike sile. Posle obrazovanja Privremene vlade DFJ, SAD su akreditovalе kao svog ambasadora u Beogradu Ričarda Patersona, poslovnog čoveka konzervativne političke orijentacije, koji je sa krajnjim antikomunističkim predubedenjem prilazio novoj Jugoslaviji, njenim organima vlasti i političarima. Britanski ambasador (Ralf S. Stivenson), koji je bio akreditovan kod kraljevskog dvora, kao i Paterson, predali su akreditive u Londonu kralju, pre obrazovanja Privremene vlade DFJ. Ambasadori su stigli u Beograd: britanski 12. marta, sovjetski (Sadčikov Ivan Vasiljevič) 20. marta i američki 31. marta 1945. Stivenson, Paterson i Ivan šubašić (s jugoslovenske strane) potpisali su Sporazum o Julijskoj krajini, 9. juna 1945. u Beogradu. Proglašenjem FNRJ 29. novembra 1945. promenio se i formalno oblik vladavine u Jugoslaviji: monarhija je ukinuta, dinastija Karadorđevića detronizovana i Jugoslavija proglašena za saveznu narodnu državu republikanskog oblika. Promena oblika vladavine je diplomatskim putem notifikovana decembra 1945. svim državama, ali je vlada SAD uslovljavala davanje akreditiva svome ambasadoru kod vlade FNRJ prethodnim priznanjem svih sporazuma i ugovora zaključenih između Jugoslavije i SAD, što je bio uslov za izdavanje akreditivnih pisama ambasadoru. Ispunjavanjem ovog uslova nije više bilo smetnje za izdavanje akreditiva. Američko-jugoslovenski odnosi 1945—1948. odlikuju se zategnutim odnosima zbog međunarodne pozicije Jugoslavije, oslonjene na SSSR, karaktera unutrašnjeg uređenja, a tome je doprinosilo i ponašanje američkog ambasadora Patersona dok se nalazio na dužnosti u Beogradu.

vica sa Nemcima, o mnogobrojnim zločinima nad našim narodima, u noti se prelazi preko tih činjenica i daje mišljenje koje ne odgovara tačnosti, jer su na mnogobrojnim procesima nad izdajničkim oficirima Draže Mihailovića dati potpuno slobodni iskazi koji potvrđuju sve one dokumente o izdajstvu Draže Mihailovića, koje poseduje vlada Federativne Narodne Republike Jugoslavije. Ovo izdajstvo potvrđuje desetine hiljada boraca Jugoslovenske armije. Ovo izdajstvo potvrđuju desetine hiljada živih svedoka u Jugoslaviji, čiji su članovi ili njihova imovina postradali od Draže Mihailovića i njegovih ljudi. A ovo izdajstvo potvrđuje i sam Draža Mihailović. ..

Isviše su kraja i strašni zločini izdajnika Draže Mihailovića prema narodima Jugoslavije, a da bi se moglo ili smelo voditi diskusije o tome da li je kriv ili nije kriv. Vlada Federativne Narodne Republike Jugoslavije uverava vladu Sjedinjenih Država Amerike, da će se primeniti puna pravda pri istrazi i suđenju Draže Mihailovića. . .⁶

Borba, 6. april 1946.

UGOVOR O PRIJATELJSTVU I UZAJAMNOJ POMOĆI IZMEĐU FEDERATIVNE NARODNE REPUBLIKE JUGOSLAVIJE I NARODNE REPUBLIKE ALBANIJE

9. jula 1946.

Clan 1

Obe Visoke Strane Ugovornice sporazumele su se, da će u interesu naroda obeju zemalja svoje postojeće prijateljske odnose još više učvrstiti daljnom, svestranom, tesnom saradnjom obeju zemalja.

Clan 2

Visoke Strane Ugovornice zajednički će preduzeti sve mere koje su potrebne za osiguranje nezavisnosti i integriteta obeju zemalja da

⁵ O Mihailoviću, kao komandantu „Jugoslovenske vojske u otadžbini“ i ministru vojske i mornarice u izbegličkim vladama Kraljevine Jugoslavije (vladama S. Jovanovića, vladi Miloša Trifunovića i „činovničkoj vladi“ Božidara Purića, januara 1942 — maja 1944) na Zapadu je bio stvoren kult kao o nosiocu antifašističkog otpora u Jugoslaviji. Propaganda u prilog Mihailovića dosegla je u zapad, nim antifašističkim zemljama nerazumne razmere. Ostaci te zablude služili su i posle rata konzervativnim snagama na Zapadu da i dalje obmanjuju svoje javno mnjenje o nepravednom optuženom antifašističkom heroju. Kampanju u prilog Mihailovića vodili su i piloti SAD koje su četnici spasli i evakuisali sa improvizovanih aerodroma pod svojom kontrolom. Zanimljivo je da su jedan broj pilota četnici, naročito oni koji su direktno saradivali sa Nemcima, predavali okupatoru i kvizlinzima, kao i činjenica da su većinu američkih pilota spasle jedinice NOVJ. Ponovno razbuktavanje mita o Mihailoviću započelo je posle saopštenja o njegovom hvatanju od strane organa OZN-e (Odeljenja za zaštitu naroda), marta 1946. Čim je A. Ranković u Narodnoj skupštini izjavio da se Mihailović nalazi u rukama vlasti, započela je kampanja u zapadnim sredstvima informisanja. Istovremeno su počele pripreme za njegovo izvođenje pred sud. Javni tužilac na procesu D. Mihailoviću (pukovnik Miloš Minić) pripremio je tužbu protiv Mihailovića koja se zasnivala na izvanrednoj dokumentaciji i nedvosmisleno govorila da je bila reč o njegovoj „nacionalnoj izdaji“ u prošlom ratu. Mihailoviću je suđeno pred vojnim sudom u Beogradu (Dom garde u Topčideru). Suđenje je prenošeno preko svih radio-stanica. Mihailović je osuđen na smrt streljanjem. Zahtev vlade SAD da se na procesu pojave kao svedoci oficiri SAD, koji su se u ratu nalazili u Mihailovićevom štabu, ocenjen je kao ugrožavanje suvereniteta jugoslovenskog pravaosuđa

bi se ubuduće sprečilo svako ponavljanje sličnih napada kao što je to bio slučaj sa strane Hitlerove Nemačke i Musolinijeve fašističke Italije.

U tom cilju obe Visoke Strane Ugovornice najtešnje će saradivati u svim međunarodnim akcijama za očuvanje mira i bezbednosti među narodima. Izvršavajući obaveze koje proizlaze iz ovog Ugovora Visoke Strane Ugovornice rukovodiće se postojećim načelima Organizacije ujedinjenih nacija.

Clan 3

Ako bi jedna od Visokih Strana Ugovornica bila napadnuta bilo od koga sa ciljem ugrožavanja nezavisnosti, porobljavanja ili oduzimanja izvesnih delova teritorija, druga Visoka Strana Ugovornica bez odlaganja pružiće joj vojničku i svaku drugu pomoć svim raspoloživim sredstvima.

Clan 4

Visoke Strane Ugovornice obavezuju se da nijedna od njih neće stupiti u savez niti Uzeti učešća u koaliciji, koji bi bili upereni protiv druge Visoke Strane Ugovornice.

Clan 5

Visoke Strane Ugovornice rešavaće same na bazi najiskrenijeg prijateljstva sva međusobna pitanja.

Ekonomske, kulturne i druge veze između obeju zemalja ostvariće se posebnim sporazumom..⁶

Službeni list FNRJ, br. 60/1946.

⁶ Vlada DFJ je priznala albansku vladu general-pukovnika Envera Hodže. Za izvanrednog poslanika i opunomoćenog ministra postavljen je Velimir Stojnić, koji se u Albaniji nalazio u svojstvu šefa Vojne misije od avgusta 1944. Maršal Tito je na Osnivačkom kongresu KP Srbije, maja 1945, rekao da Albanija ne bi mogla da se održi bez pomoći Jugoslavije, odnosno da bi postala plen drugih i da je dužnost Jugoslavije da joj pomogne. Ovim stavom Jugoslavija je stavljala do znanja Grčkoj da neće dozvoliti da „pocepa” Albaniju. Tito je jula 1945. govorio da je stvoren nerazrušiv savez sa SSSR-om, Poljskom, čehoslovačkom, Bugarskom i Albanijom. U Tirani je bilo obrazovano Društvo za kulturnu saradnju Albanije sa Jugoslavijom, naročito aktivno u oblasti učvršćivanja kulturnih veza. Međunarodni položaj Albanije se učvrstio uspostavljanjem diplomatskih veza između SSSR-a i Albanije, kao i priznanjem albanske vlade od strane SAD i Velike Britanije, novembra 1945. Jugoslovenska delegacija na Savezничој konferenciji za reparacije predložila je da se i Albanija pozove na ovu konferenciju, što je bilo i usvojeno.

Ugovor je zaključen prilikom prvog boravka general-pukovnika Envera Hodže u Beogradu, jula 1946. U svojoj paškvili *Titoisti* (Tirana, 1982), Enver Hodža, iznosi niz neistina o razgovorima koje je tom prilikom vodio u Beogradu, zaboravljajući na onovremene izjave i okolnosti pod kojima je Jugoslavija pružala pomoć mladoj albanskoj republici. Revolucija u Albaniji je bila inspirisana idejama i oblicima jugoslovenske revolucije i neposrednim savetima delegata narodnooslobodilačkog pokreta u Albaniji za vreme drugog svetskog rata. Nova Jugoslavija je ekonomski pomagala Albaniju. Iz Vojvodine i drugih krajeva Jugoslavije demontirani su mlinovi, mašine i drugi industrijski uređaji i transportovani u Albaniju. Jugoslavija se na međunarodnoj konferenciji za reparaciju zalagala da se Albaniji bar delom nadoknade razaranja koja su joj nanele fašistička Italija i Nemačka za vreme rata, a u OUN je istupila sa zahtevom da se Albanija primi u Organizaciju ujedinjenih nacija. Interesi Albanije su branjeni i na Međunarodnoj mirovnoj konferenciji. Jugoslavija je uputila u Albaniju zdravstvene i prosvetne stručnjake, inženjere, radnike specijalizovane za pojedine delatnosti, kao i vojne instruktore. Masovne or-

IZJAVA ENVERA HODŽE PRILIKOM POTPISIVANJA UGOVORA
O PRIJATELJSTVU I UZAJAMNOJ POMOĆI IZMEĐU
FNR JUGOSLAVIJE I NR ALBANIJE

9. jula 1946,

„Ugovor koji smo danas potpisali predstavlja za albanski narod garantiju bezbednosti i obnove naše zemlje, i mnogo će doprineti pravilnom i brzom razvoju prijateljske saradnje između Albanije i nove Jugoslavije. ..

U narodima Jugoslavije i ličnosti Vašeg uglednog predsednika Vlade, maršala Josipa Broza Tita, mi vidimo bliske i iskrene prijatelje, koji su neštedimiee pomagali naš narod da postigne današnju pobjedu i koji nam u sve većoj meri pružaju i dalje tu pomoć za odbranu slobode, nezavisnosti i suverenosti naše zemlje, za napredak Albanije, Naš će narod kao nad svetinjom bdeti nad prijateljstvom koje vaši narodi gaje prema nama, jer je ono moćna osnova napretka naše zemlje, odbrane mira na Balkanu i u svetu, kao i učvršćenja demokratije, za koju su naši narodi prolili more krvi."

Borba, 11. jul 1946.

REZOLUCIJA X PLENUMA CENTRALNOG KOMITETA BUGARSKE
RADNIČKE PARTIJE (KOMUNISTA) O MAKEDONSKOM PITANJU

Sofija, 9. avgusta 1946.

Prvo, Bugarska radnička partija (komunista) smatra da se osnovni deo makedonskog naroda organizovao državno i nacionalno u okviru Federativne Narodne Republike Jugoslavije, kao Narodna Republika Makedonija. Ujedinjavanje drugih delova makedonskog naroda treba da se izvrši na bazi Narodne Republike Makedonije u okviru FNR Jugoslavije.

Drugo, Bugarska radnička partija (komunista) smatra da treba da pripremi neophodne uslove za ovo ujedinjavanje, jer je prisajedinjenje pirinskog kraja Narodnoj Republici Makedoniji pre svega stvar samih Makedonaca, ali i opšti zadatak otečestvenofrontovske Bugarske i Federativne Narodne Republike Jugoslavije.

organizacije prikupljale su pomoć za nastradale u Albaniji prilikom velikih poplava oktobra 1946. godine. Štampa FNRJ informisala je detaljno o uspesima naroda Albanije u obnovi zemlje. O albanskom priznanju Jugoslaviji i njenoj Vladi za pomoć koja se onda nazivala „nesebičnom" ima dokaza napretek u izjavama onovremenih rukovodilaca NR Albanije, uključujući i Envera Hodžu. Iz dokumentacije se vidi da je Enver Hodža bio nezadovoljan jačanjem radničkog jezgra u krilu vlastite partije sa Koči Džozoem, organizacionim sekretarom Partije, smatrajući da iza toga stoji KPJ i da ona stvara svoje uporište u Albaniji. O tome je Hodža govorio na Plenumu KP Albanije pre dolaska u Beograd. U pomenutom falsifikovanju istorije jugoslovensko-albanskih odnosa Enver Hodža pokreće pitanje Kosova i Metohije kao primer gde KPJ nije dosledno primenila pravo na samoopredeljenje albanske manjine, nasuprot hrvatskom i slovenačkom stanovništvu u Istri i Slovenačkom primorju, ističući tendenciozno da mu je Tito 1946. rekao da bi se to moglo sprovesti samo u jednoj novoj konstelaciji unutarnjih i međunarodnih prilika.

Treće, BRP(k) smatra neophodnim da se u periodu pripajanja pirinskog kraja Narodnoj Republici Makedoniji radi sistematski na kulturnom zблиženju makedonskog stanovništva iz tog kraja sa NR Makedonijom, na popularizaciji u njihovoj sredini poslova i dostignuća Narodne Republike Makedonije, makedonskog jezika i makedonske literature; na upoznavanju istorije makedonskog naroda kao što se predaje po školama u Makedoniji; da se olakšaju granični uslovi između Makedonije (Jugoslavija) i pirinskog kraja radi širokog uzajamnog opštenja makedonskog stanovništva jedne i druge zemlje i, uopšte, da se preduzme čitav niz drugih mera na liniji kulturne autonomije, koje će doprineti razvoju nacionalne svesti kod makedonskog stanovništva i olakšati njegovo ujedinjenje s osnovnim delom makedonskog naroda u Narodnoj Republici Makedoniji.

Aktivno učestvujući u borbi Otečestvenog fronta protiv reakcije i u učvršćivanju demokratskih režima u Bugarskoj, Makedonci iz pirinskog kraja treba da imaju na izborima za veliko narodno sobranje svoje makedonske kandidate a u samom Velikom narodnom sobranju — svoju parlamentarnu grupu.

List „Pirinsko delo“ treba da dobije prvenstveno makedonski karakter.

Takođe je neophodno da se uspostavi najuža saradnja između pirinskih Makedonaca i makedonske emigracije u Bugarskoj radi aktivne podrške Narodnoj Republici Makedoniji.

Četvoro, BRP(k) smatra da pripajanje pirinskog kraja Narodnoj Republici Makedoniji treba da se ostvari na osnovu ugovora o savezu između Bugarske i Jugoslavije, koji će odrediti tačno granice pripojenog pirinskog kraja, imajući u vidu volju i interese samog makedonskog naroda, kao i pravo kooptiranja u bugarsko državljanstvo stanovništva pirinskog kraja koje želi da iskoristi to pravo. Ovim ugovorom bi se rešilo pitanje vraćanja zapadnih pokrajina Bugarske koje se sada nalaze u Jugoslaviji.

Peto, BRP(k) smatra da je u interesu samog makedonskog naroda, kao i Bugarske i Jugoslavije, da se pripajanje pirinskog kraja Narodnoj Republici Makedoniji izvrši na taj način što faktički neće postojati carinska ili druga granica između Makedonije i Bugarske, kao što ne postoji ni između NR Makedonije i drugih jedinica FNRJ. Pripajanje pirinskog kraja NR Makedoniji treba ne samo da ne otežava privredne i kulturne veze između pripojenog dela i Bugarske, već naprotiv još više da učvrsti ove veze između Makedonije (Jugoslavije) i Bugarske.

Šesto, BRP(k) obavezuje sve svoje članove Partije, a pre svega članove iz pirinskog kraja, da najstrože ispunjavaju i u praksi sprovode ovu direktivu Partije o makedonskom pitanju i uporno preporučuje makedonskoj emigraciji u Bugarskoj da svestrano učestvuje u učvršćivanju bratske Narodne Republike Makedonije, kao i u pripremama za ujedinjenje sa njom makedonskog stanovništva iz pirinskog kraja, na bazi saveza između otečestvenofrontovske Bugarske i FNR Jugoslavije.

Dokumenti o spoljnoj politici SFRJ, 1946, I, Beograd, 1985. 421—2.

NOTA VLADE FNRJ VLADI SAD POVODOM POVREDA
JUGOSLOVENSKOG VAZDUSNOG PROSTORA

10. avgusta 1946.

... Od februara ove godine pa do danas svakog dana sve veći broj savezničkih aviona, naročito američkih, preleće samovlasno jugoslovensku državnu teritoriju u njenom severo-zapadnom delu, kao i teritoriju pod jugoslovenskom vojnom upravom. Ova preletanja, koja su iz početka bila u manjem broju, učestala su u sve većem broju uprkos upozoravanja od strane naših nadležnih organa. . .

Na dan 9. avgusta u 13.10 časova preleteo je jedan američki avion tipa C 47 aerodrom u Ljubljani na visini od 3.000 metara i napravio dva kruga. Uprkos poziva sa naših lovačkih aviona internacionalnim znacima, pa čak i mahanjem ruku, da se spusti, posada aviona nije se povinivala ovim pozivima, nego je pokušala da se izvuče u pravcu granice. Tek posle odlučnog nastupa naših lovaca američki avion bio je prisiljen da se spusti. U avionu se nalazilo osam vojnih i dva građanska lica. Naređena je detaljna istraga.

Ovaj slučaj otkriva žalosnu činjenicu da izvesne posade ne samo što samovoljno narušavaju jugoslovenski državni suverenitet, već se isto tako samovlasno protive da se pokore punopravnom pozivu jugoslovenskih aviona.

Vlada FNRJ najodlučnije protestuje protiv neprekidnog i sistematskog preletanja jugoslovenske teritorije i moli da Vlada SAD neodložno preduzme energične mere da se obustavi svako daljnje narušavanje jugoslovenskog državnog suvereniteta od strane američkih vojnih aviona.

Jugoslovenska vlada s pravom očekuje da će Vlada SAD pozvati najstrožije na odgovornost nadležne vojne starešine i o postupljenom obavestiti vladu FNRJ...⁷

Borba, 11. avgust 1946.

1

SAOPŠTENJE „TANJUGA" O PONOVNIM POVREDAMA VAZDUŠNOG
SUVERENITETA OD STRANE ANGLÖ-AMERIČKIH AVIONA

25. avgusta 1946.

... Tanjug saznaje iz verodostojnih izvora da su i posle poznatih incidenata svakodnevno, bez ikakve dozvole ili prethodnog saopštenja, engleski i američki avioni preletali preko jugoslovenske teritorije. Tako je, prema tim podacima, od 10—20. avgusta preletelo jugoslovensku državnu teritoriju ukupno 110 anglo-američkih vojnih aviona, od kojih

⁷ Uprkos diplomatskim upozorenjima vlade FNRJ, saveznički avioni su preletali jugoslovensku teritoriju u rejonu jugoslovensko-austrijske granice. Pritiskom na Jugoslaviju, zapravo na SSSR, jer su smatrali da on stoji iza Jugoslavije, zapadne zemlje su praktično pojačavale poziciju režima u Italiji i Grčkoj, a, na drugoj strani, nastojale da oslabe međunarodni položaj Jugoslavije. Vazdušni suverenitet Jugoslavije je bio sistematski narušavan od februara do avgusta 1946. Posle obaranja jednog američkog aviona i prinudnog spuštanja drugog u blizini Bleda, odnosi između SAD i Jugoslavije su bili maksimalno zaoštreni. Ovi preleti su prevazilazili slučajne povrede granice ili skretanja prilikom rutinskih izviđačkih letova, označavajući direktni pritisak Zapada i težnju za izazivanjem krize u odnosima sa Jugoslavijom. Zapadna propaganda je dramatižovala ove incidente, a u novinarskim kuloarima tražilo se da se uzvrat atomskom bombom, jednom koja bi bila bačena na Moskvu a drugom „na Tita“.

91 borbenih, i to: lovaca 34, bombardera 57, a transportnih i nepoznatog tipa 19. Samo u toku 13. avgusta preletelo je jugoslovensku teritoriju 33 aviona, od kojih 31 borbenih, i to: lovaca 9, bombardera 22, a transportnih i nepoznatog tipa 2. U toku 16. avgusta 17 aviona, od kojih 13 borbenih i to: lovaca 2, bombardera 11, a transportnih i nepoznatog tipa 4. Prosečno je u toku jedanaest dana povredilo jugoslovensku teritoriju dnevno 10 vojnih aviona, od kojih 8,3 borbeni.

U merodavnim krugovima dodaje se da ovo predstavlja dalje neizazvano povređivanje jugoslovenske teritorije, koje se sistematski produžava već sedam meseci.⁸

Borba, 26. avgust 1946.

IZJAVA POSLANIKA FNRJ U GRČKOJ IZIDORA CANKARA LISTU „ELEFThERIA“ O RAZLOZIMA NAPUŠTANJA GRČKE

Atina, 26. avgusta 1946.

Ne može biti sumnje da je to gest kojim je vlada htela da izrazi svoje negodovanje zbog načina na koji se ovde postupa prema Jugoslaviji. Došao sam ovamo s najboljim namerama i nadama, znajući da nas, uprkos svih teškoća, približuju dve veze, koje predstavljaju najjače komponente u politici svakog naroda: geografska i ekonomska veza. Međutim, ispostavlja se da je to bio preuranjen optimizam. Od izvesnog vremena ovde se vodi sistematska kampanja laži, kleveta i grupnih uvreda protiv Jugoslavije, koja to ne misli da podnosi. Još i danas se tvrdi da držimo hiljade grčkih talaca u koncentracionim logorima. Grčka vlada izjavljuje da tobože žali zbog ovakvog tvrđenja, ali ne čini ništa da ostane na kraj toj laži. Znam da čak i neki članovi vlade u to veruju. Visoki funkcioneri vlade izjavljuju preko štampe da mi upućujemo oružane bande preko granice. Zbog toga je smenjen, ali je odmah ponovo postavljen na svoj položaj, te sad javno ponavlja svoje klevete. U toj kampanji učestvuje i samo Ministarstvo informacija. Stvar se ne ispituje, ne traže se dokazi, vlada ne kaže ni da, ni ne, već se zlonamerno kampanja nastavlja. Predsednik vlade daje u skupštini izjavu, čiji je

⁸ SAD su novim preletima pokazivale svoju nadmoć, potpomognute antikomunistički raspoloženim javnim mnenjem na Zapadu. Geopolitički položaj Jugoslavije određen njenim centralnim položajem na Balkanu uticao je na SAD, s obzirom na vladavinu „komunista“ u njoj, da iskazuju svoju snagu, dramatišuju postojeće sukobe, jačaju pozicije privrženih im vladajućih snaga u Italiji i Grčkoj. Zaoštravanju odnosa sa Jugoslavijom doprinosila su u suštini tri bitna razloga: uverenje da je Jugoslavija sovjetski satelit; njen unutrašnji sistem koji je sve više pokazivao da sledi sovjetski put unutrašnjeg razvoja, te da je Jugoslavija kriva za nesta-

• AVU u krčkoj, zajedno sa ostalim „narodnim demokratijama“: Bugarskom i Albanijom. Korišćena je i propaganda, koja je bila izazvalo antikomunistički obojena, plasiranje alarmantnih vesti radio-difuznim putem, stvaranje osećanja američke vojne premoći, s obzirom na monopol atomske bombe. Američkim građanima sve ređe su se izdavali pasoši sa vizom za posetu Jugoslaviji. Čak se isticalo da pasoš SAD vredi za sve zemlje sem za Jugoslaviju. Prenošenjem napisa iz sovjetskih novina, koji su vredali američkog predsednika Hari Trumana (članak Borisa Gorbatova u „Literaturnoj gazeti“), u „Borbi“, organu KPJ, izazvalo je reakciju i protest američkih zvaničnih krugova, koji je u SSSR-u odbačen s motivacijom da je reč o slobodnoj proceni lista, a ne o državnom stavu. Gorbatov je u navedenom članku tvrdio da američki predsednik, koji se angažovao u stvaranju atmosfere „hladnog rata“, nema nikakvih sposobnosti, čak ni da bude nadglednik javnih klozeta, te da je bolje da je ostao da se bavi poslovima galanterijskog trgovca, čime se aludiralo na jedno od njegovih prvobitnih zanimanja.

smisao da je klevetanje Jugoslavije za vreme Mirovne konferencije štetno — kao da je u drugim prilikama korisno i dozvoljeno.

Ujedno se vrši sabotaža svakog zbliženja na delu. Mi smo inicijativno stavljali grčkoj vladi razne predloge za saradnju, ali nismo uspeli ni u čemu. Da spomenem samo jedan. Naša pošta iz Beograda ide preko Sofije i Carigrada u Atinu, a grčka obratno. Predložili smo da redovno dovozimo kamionima poštu do grčke granice kod Dorjana i da je predajemo grčkim činovnicima da je ubace u svoj vagon, kao i da primamo njihovu poštu. Nismo uspeli, jer ima „tehničkih prepreka“. Kada nismo uspostavili ni železnički, ni telegrafski, ni poštanski saobraćaj, cinično je govoriti o sklapanju trgovinskog ugovora.

Najočividniji dokaz zle volje bio je slučaj našeg nasukanog broda „Kralj Aleksandar“, koji je bio miniran i gađan artiljerijom . . .

Borba, 27. avgust 1946.

PROTESTNA NOTA VLADE FNRJ VLADI SAD U VEZI S PRELETANJEM JUGOSLOVENSKE TERITORIJE OD STRANE AMERIČKIH AVIONA

Vašington 30. avgusta 1946.

... U vezi s neprekidnim preletanjem jugoslovenske teritorije i povredama na taj način suverenosti naše zemlje od strane vojnog i civilnog vazduhoplovstva Sjedinjenih Američkih Država, vlada Federativne Narodne Republike Jugoslavije obratila se više puta sa protestnim notama i traženjima vladi Sjedinjenih Američkih Država, da se prestane s nedozvoljenim preletanjem i povedu istrage nad onima koji za to snose odgovornosti. Ni u jednom slučaju nije dat potreban, zadovoljavajući odgovor ili preduzete mere da bi se to sprečilo. Isto tako nije vlada Federativne Narodne Republike Jugoslavije dobila potreban odgovor na svoje dve poslednje note, jedna od desetog avgusta meseca pod brojem 9470, povodom preletanja naše teritorije i prisilnog spuštanja američkog vojnog — transportnog aviona tipa C 47 na dan 9. avgusta i dalje, zbog preletanja drugog američkog aviona broj 474 na dan 19. avgusta, čija je posada, na žalost, tragično završila, što bi se svakako bilo moglo sprečiti da se pokorila pozivu za spuštanje. Oba aviona, kao i mnogi pre toga, letela su duboko nad jugoslovenskom teritorijom, prvi preko 70, a drugi oko 50 kilometara. Oba aviona nisu letela nad Jugoslavijom po nuždi zbog nevremena, jer je bilo vreme povoljno pošto nad Alpima tih dana nije bilo ružno vreme, što se vrlo dobro videlo sa jugoslovenske strane Alpa. Prema tome, kako god su za žaljenje žrtve prilikom nesrećnog završetka drugog aviona 19 avgusta ove godine, vlada Federativne Narodne Republike Jugoslavije ne može snositi odgovornost za to, jer je ona sa svoje strane učinila sve da bi se izbegli takvi slučajevi koji su se dogodili i koji mogu vrlo lako da se dogode na granici gde naša armija kao i u svakoj nezavisnoj zemlji ima zadatak da čuva neprikosnoveno svoje teritorije i suverenost svoje zemlje.

U vezi sa svim gore navedenim, vlada Federativne Narodne Republike Jugoslavije ponovo moli od vlade Sjedinjenih Američkih Država odgovor o tome šta je preduzela da bi se prekratila nedozvoljena i na-

merna preletanja jugoslovenske teritorije od strane američkih vojnih i civilnih aviona i kakve garantije može dati da se to više neće ponavljati. To je potrebno čim hitnije, jer su se ponovila preletanja jugoslovenske teritorije u tim oblastima i posle slučaja 19. VIII ove godine ...

Iz broja aviona koji svakog dana ponovno preleću vidi se da se ne radi u svim slučajevima zbog nužde i nevremena, već u većini slučajeva opet namerno preleće naša teritorija.

Maršal Tito je u svojoj izjavi ambasadoru Sjedinjenih Država gospodinu R. Patersonu izjavio da je zabranio pucanje na transportne i druge avione koji bi preletali jugoslovensku teritoriju, ali sa pretpostavkom da i vlada Sjedinjenih Američkih Država preduzme sa svoje strane potrebne korake da bi se to sprečilo, ukoliko se to ne radi u nuždi zbog nevremena, što može da se po dogovoru utvrdi između američkih i jugoslovenskih vojnih vlasti.

Vlada Federativne Narodne Republike Jugoslavija smatra, da se više ne mogu trpeti namerne i grube povrede suvereniteta Jugoslavije preletanjem, naročito vojnih aviona preko naše teritorije i traži da se hitno preduzmu potrebne mere od strane američke vlade da se ubuduće to spreči, jer to takođe mnogo škodi dobrim odnosima između Amerike i Jugoslavije i dovodi do neželjenih incidenata...

Politika, 3. septembar 1946.

DEMANTI „TANJUGA“ DA SE ANTIVLADINE GRČKE JEDINICE SNABDEVAJU IZ JUGOSLAVIJE

Beograd, 4. oktobra 1946.

Prema vesti agencije „Rojter“, zvanični predstavnik britanskog Ministarstva spoljnih poslova izjavio je, na osnovu izveštaja koje je grčka vlada podnela britanskoj vladi, da se jedinice koje se bore u krajevima severne Grčke protiv nasilja i terora vladinih kaznenih ekspedicija snabdevaju oružjem, opremom i municijom u Jugoslaviji i da je bilo pojedinih slučajeva da građani Jugoslavije učestvuju u ovim operacijama.

Tanjug je ovlašćen da ovu i njoj slične vesti, koje su prenele i neke druge strane agencije i listovi, demantuje kao potpuno izmišljene, zlonamerne i provokatorske . . .

Borba, 5. oktobar 1946.

APEL ZA PRIKUPLJANJE POMOĆI POSTRADALIM OD POPLAVE U ALBANIJI

Beograd, 6. novembra 1946.

Krajem prošlog meseca ozbiljna nesreća zadesila je bratski albanski narod. Posle provale oblaka nad čitavom Albanijom, kakva nije zapaćena već pedeset godina, planinske bujice sručile su se u doline, preplavile gradove i sela, učinile pustoš, naročito u oblastima Berata, Lušnje, Rogozana i Elbasana, slavni partizanski rejona Albanije.

U ovoj katastrofi izvestan broj ljudi, žena i dece izgubili su živote. Pričinjena je i ogromna materijalna šteta. Na hiljade Albanaca i Albanci ostali su danas, na pragu zime, bez krova nad glavom, koje su nedavno podigle nad ratnim ruševinama . . .

Albanski narod je muški primio ovaj udarac i prionuo je svim silama da pomogne postradale.

Albanskom narodu treba pružiti pomoć.

Nema nijednog našeg građanina, nijedne naše masovne organizacije, koja se ne bi odazvala glasu svoje savesti i pritekla u pomoć svome prvom susedu. Ali, to ne treba da bude samo obična pomoć suseda susedu. To je ujedno dug zahvalnosti albanskom narodu na njegovoj smeloj borbi tokom prošlog rata, na njegovoj pomoći koju je pružio Jugoslaviji 1944. godine, kada je dve divizije svojih sinova poslao na naš front da gone hitlerovske osvajače. To je ujedno i priznanje albanskom narodu na njegovim naporima za izgradnju svoje demokratske zajednice, na muškom primeru odbrane svoje nacionalne nezavisnosti, a time i nezavisnosti i slobodnog razvitka svih balkanskih naroda . . .

Politika, 6. novembar 1946.

„BORBA" POVODOM IZJAVE GENERALNOG SEKRETARA KP ITALIJE PALMIRA TOLJATIJA

7. novembra 1946.

... Poseta druga Toljatija, generalnog sekretara Komunističke partije Italije, nezvanični razgovori koje je vodio u Beogradu, kao i njegova izjava koju je dao po povratku u Rim, pokazuju još jednom nastojanja nove Jugoslavije da se onemogući da Trst postane uporište protiv Jugoslavije, protiv nacionalnog i demokratskog preporoda Italije i protiv mira u ovom delu Evrope. Mogućnost rešenja pitanja Trsta, kako je to izneseno u izjavi Toljatija, na bazi autonomije Trsta pod suverenitetom Italije i na bazi istinskog demokratskog statuta Trsta, koji bi bio garantovan ne samo jednostranom izjavom Italije, već i izjavom Jugoslavije, predstavlja težak udarac mračnim planovima reacionarnih krugova protiv Jugoslavije i protiv nezavisnosti Italije. Mogućnost takvog rešenja imala bi naročiti značaj za obezbeđenje demokratskog života stanovništva Trsta, za obezbeđenje privrednog i kulturnog razvitka grada Trsta. Jugoslavija se u svojoj politici u tršćanskom pitanju uvek rukovodila kako svojim nacionalnim pravima tako i demokratskim težnjama tršćanskog stanovništva. Ona i danas nastoji da omogući što više demokratskih sloboda, što bolje uslove života za stanovništvo Trsta, za privredni razvitak Trsta, za što normalnije i bolje odnose između Trsta i Jugoslavije, da učini sve da Trst ne bude kamen smutnje na jugoslovensko-italijanskoj granici, već most koji će povezivati našu narodnu republiku s demokratskim snagama italijanskog naroda...

Borba, 8. novembar 1946.

GOVOR MARŠALA TITA NA SVESLOVENSKOM KONGRESU

8. decembra 1946.

... Narodi Jugoslavije raduju se i ponosni su što se baš u Beogradu održava prvi Slovenski kongres poslije rata — na kome su zastupljeni svi Sloveni, čak i oni koji se nalaze u neslovenskim državama, — jer u tome vide visoko priznanje slovenskih naroda borbi i žrtvama naroda Jugoslavije...

Možda će neko postaviti pitanje: a zašto se Sloveni sastaju na ovom Kongresu? Takvo pitanje će se postaviti. Mi možemo da odgovorimo: mi se sastajemo ovdje i zbog toga da bismo čvrsto riješili da Sloveni nikada više neće služiti ničijim tuđim, već će služiti svojim interesima. Sastali smo se ovdje da čvrsto riješimo da se nikada više ne ponovi ona užasna tragedija koja je u prvom redu zadesila Slovene u ovoj posljednoj teškoj borbi, u ovoj posljednoj velikoj najezdi Germana, njemačkih i drugih fašističkih hordi. Sloveni imaju veliku misiju, ali ne misiju da stvaraju neki panslavenski blok . . .

Ovaj Kongres bio je težnja dalekih naših predaka. To je težnja koja je kroz vjekove gorjela u srcima najboljih sinova slovenskih naroda. I evo, došao je čas, poslije ove teške i krvave borbe, poslije velike oslobodilačke borbe, došao je čas da se Sloveni nađu na okupu da zajednički riješe jednom zauvijek, da nikada više slovenski narodi ne budu međusobno razjedinjeni nego ujedinjeni u interesu svih slovenskih naroda i u interesu čitavog naprednog čovječanstva.

U nedavnoj prošlosti — kada je ne samo Slovenima nego i čitavom naprednom čovječanstvu zaprijetila strašna opasnost srednjovjekovnog mraka, kad su se fašističke horde bacile na pojedine zemlje i jednu za drugom porobljavale, kad su se fašističke horde Hitlerove bacile na Sovjetski Savez — Sloveni su prvi put osjetili šta znači razjedinjenost. Sta bi bilo da nije bilo velikog Sovjetskog Saveza, koji je nastao kao tekovina Velike oktobarske revolucije? Šta bi bilo da nije bilo slavne Crvene armije? Šta bi bilo da nije bilo te velike države radnika i seljaka, koja je stajala kao stijena protiv fašističke najezde i dala najveći doprinos u borbi protiv fašističkog osvajača. Za tu veliku žrtvu, koju su dala naša braća u velikom Sovjetskom Savezu, mi ostali Sloveni gajimo najveću zahvalnost. Što bi bilo da slovenski narodi u Poljskoj, u Jugoslaviji, u Cehoslovačkoj i Bugarskoj nisu shvatili i da nisu umjeli shvatiti tu žrtvu našeg velikog saveznika po krvi i po oružju, Sovjetskog Saveza, i da nisu davali otpor fašističkoj najezdi? . . .

I danas, u vrijeme kada se na međunarodnim forumima stvaraju uslovi mira, mi Sloveni se sastajemo ovdje — vi ste se sastali ovdje, ne da se dogovorite da stvarate blokove protiv nekih drugih naroda, nego da ovdje manifestujete čvrstu riješenost da mir, pravedan mir, mora biti učvršćen, onako kako su to zaslužili pojedini narodi koji su dali svoj prilog u ovoj borbi. . .⁹

J. B. Tito, *Govori i članci*, knj. II, Zagreb, 1959, 420—423.

⁹ Sveslovenski kongres, čije je poreklo sezalo u prvu ratnu godinu, 1941, kao mobilizaciona forma slovenskih naroda za borbu protiv fašizma, koji im je pretio likvidacijom kao niže vrednim (Rusima, Srbima i Slovencima, Poljacima), u skladu sa Hitlerovim učenjem u knjizi *Mein Kampf* da su oni „gnojivo“ za germanske njive. Uloga Sveslovenskog okupljanja bila je određena i funkcijom sovjetske spoljne politike da se suprostavi britanskim namerama za stvaranje federacija ili konfederacija u istočnoj i srednjoj Evropi, te Balkanske unije između Jugoslavije i Grčke. Otuda u antikomunističkim krugovima stalno upozoravanje na „panslovensku opasnost“, naročito u Grčkoj, iako se prilikom stvaranja ove sveslovenske forme okupljanja isticalo da ona nema stari reakcionarni „Slavjanofilski karakter“. Deklarativno izjašnjavanje za zbližavanje slovenskih naroda Sovjetski Savez je koristio u svojoj spoljnoj politici. Na Kongresu u Beogradu pojavio se i patrijarh Srpske pravoslavne crkve Gavrilo Dožić, koji je tom prilikom pozdravio maršala Tita i Staljina. Otada su počeli nešto brže da se sređuju odnosi između države

GOVOR DELEGATA FNRJ SAVE KOSANOVIČA U SAVETU
BEZBEDNOSTI UJEDINJENIH NACIJA POVODOM OPTUŽBE
GRČKE VLADE

Njujork, 19. decembra 1946.

... Svi se slažemo da je u Grčkoj stanje nemira. Potrebno je da se svi složimo u oceni uzroka i o koracima koje treba preduzeti da se to stanje izleči. Bila bi, po mom mišljenju, pogreška da se ne izvuče pravi zaključak iz već utvrđenih činjenica. Ja se bojim da primanje rezolucije, kako je predložio predstavnik Sjedinjenih Američkih Država, bez promene, ne bi dovelo do potpunog rešenja problema o kome diskutujemo, a što svi želimo. Mislim da je jasno da u Grčkoj besni građanski rat — u Makedoniji, u Tesaliji, na Peloponezu, na ostrvima.

... U Grčkoj je građanski rat. Uzroci se mogu naći na teritoriji cele Grčke, a ne samo na granicama.

Moja se zemlja razvija normalno. Teške posledice rata uklanjaju se brzo. Mi nemamo građanskog rata, mi nemamo simptoma koji prate stanje nemira. Mi nemamo čak ni inflacije. Mi smo optuženi od Caldarisa da ugrožavamo mir i integritet Grčke. Mi smo dokazali da to nije istina. Gospodo, nemoguće je ostaviti utisak koji se dobije kad se čita američka rezolucija da je situacija u Jugoslaviji i Grčkoj ista i da mi nosimo istu odgovornost za stanje nemira. Iz ovoga bi se mogli izvoditi krivi zaključci. Indirektno bacanje sumnje na druge, moglo bi da uputi pažnju u krivom pravcu i da oteža traženje istine koju svi želimo da nađemo. Ono što se od nas može tražiti, to je da na sve moguće načine pomognemo komisije Saveta bezbednosti da pronađe istinu u vezi sa uzrocima nemirne situacije u Grčkoj. Smem li da vas podsetim da smo mi to tražili još pre 18 meseci.¹⁰

Borba, 22. decembar 1946.

¹⁰ Grčka je imala važan strategijski položaj, nalazeći se na Balkanu kao mediteranska zemlja i nadomak Bliskog istoka, Sueca i Severne Afrike. Najpre je SSSR tražio od Saveta bezbednosti da razmotri situaciju u Grčkoj, s obzirom na prisustvo britanskih trupa. J. Jovanović smatra da je sovjetski zahtev predstavljao, pre svega, neku vrstu protivmere u odnosu na otvaranje iranskog pitanja u Savetu bezbednosti, a povodom boravka sovjetskih trupa u Iranu. Drugu etapu predstavlja pokretanje grčkog pitanja od strane Ukrajine avgusta 1946. zbog razbuktanja građanskog rata u Grčkoj. Grčko pitanje izbacilo je na dnevni red incidente na granicama, položaj nacionalnih manjina i prisustvo stranih trupa. Jugoslovenska vlada je obavestila svet da se u Jugoslaviji nalazi preko 20.000 izbeglica iz Grčke. Vlada je tražila da se prekinu krvavi progoni makedonske manjine u Grčkoj. Grčko pitanje pretvaralo se u jednu od manifestacija početnog hladnog rata. Jugoslavija nije postavljala problem Egejske Makedonije na Pariškoj mirovnoj konferenciji. Tito je 17. oktobra 1946. pomenuo mogućnost njegovog rešavanja pred Organizacijom ujedinjenih nacija. Grčka vlada je decembra 1946. pokrenula otvaranje problema pred OUN. Grčki predstavnik je zatražio od Saveta bezbednosti da preispita situaciju na severnoj granici Grčke. Jugoslavija je optužena zbog agresije. Pripisivalo joj se da želi da uključi „grčku Makedoniju“ u „jugoslovensku federalnu državu Makedoniju“, te da aktivno pomaže „revolucionarne bande koje koriste jugoslovensku, albansku i bugarsku teritoriju za operacije na grčkoj teritoriji“. Kao glavni organizator grčkog građanskog rata i snabdevač gerilskog pokreta naveden je Narodnooslobodilački front. Jugoslavija je optužena da u izbegličkom logoru Buljkes sprovodi obuku i regrutaciju za partizanske jedinice u Grčkoj. (J. Jovanović, *Jugoslavija u Ujedinjenim nacijama 1945—1953*, Beograd, 1985,

PROTESTNA NOTA VLADE FNRJ KONTROLNOM SAVETU
ZA AUSTRIJU O POGRANIČNIM INCIDENTIMA
NA JUGOSLOVENSKO-AUSTRIJSKOJ GRANICI

21. februara 1947.

Povodom sve češćih pograničnih incidenata na jugoslovensko-austrijskoj granici, koje izazivaju oružane bande, vlada FNRJ uputila je Kontrolnom savetu za Austriju protestnu notu, u kojoj skreće pažnju da se banditi kreću po austrijskoj teritoriji neometani od austrijskih ili okupacionih vlasti i stvaraju na granici ozbiljnu napetost. Ove bande prebacuju se u Jugoslaviju, te se posle izvršene pljačke povlače na austrijsku teritoriju. Banditi nesmetano žive u kućama u blizini granice i često usred belog dana pucaju na jugoslovenske reonske stražare . . .

Protiv ovog tolerisanja fašističke delatnosti oružanih bandi naci-sta i pripadnika bivših jugoslovenskih kvislinških formacija na jugo-slovensko-austrijskoj granici vlada FNRJ je najodlučnije protestvovala, tražeći da Kontrolni savet za Austriju preduzme hitne i efikasne mere za uklanjanje ovog stanja.¹¹

Borba, 22. februar 1947.

UKAZ O RATIFIKACIJI UGOVORA O MIRU SA ITALIJOM, 1947.

Član 3

... Granica između Italije i Jugoslavije određiće se na sledeći način:

1. Nova granica ide linijom koja polazi od tromčete između Austrije, Italije i Jugoslavije gde je postojala 1. januara 1938 god. i ide prema jugu granicom od 1938 godine između Jugoslavije i Italije do tačke gde se sastaje sa administrativnom međom italijanskih pokrajina Furlanije — Friuli (Videm — Udine) i Gorice;

¹¹ Austrija je bila podeljena na četiri okupacione zone: američku, britansku, sovjetsku i francusku. Britanska armija dobila je zonu duž jugoslovensko-austrijske granice. Vlada DFJ je 2. aprila 1945. tražila od saveznika da se Jugoslaviji den deli jedna zona koju bi okupirale jedinice Jugoslovenske armije ali se sa tim zahtevom saglasio samo SSSR. Jugoslovenska vlada je maja 1945. tražila od Velike Britanije da jugoslovenske trupe koje su već bile u Austriji ostanu u zauzetom delu, pristajući da one dođu pod komandu feldmaršala H. Aleksandera, kao što bi druge bile pod komandom maršala Tolbuhina. Povlačenje sa okupirane teritorije Austrije Vlada DFJ nije smatrala prejudiciranjem odluka u „pogledu povlačenja granica između Demokratske Federativne Jugoslavije i Austrije“. Neposredno po povlačenju Jugoslovenske armije počeli su progoni Slovenaca koji su saradivali sa trupama JA, bili antifašisti u toku rata ili se izjašnjavali za pripajanje svojoj matici Sloveniji kao delu Jugoslavije. Vlada DFJ je na granicu Jugoslavije i Austrije iz 1937. gledala kao na privremenu. U noti vlade savezničkim silama — povodom izbora u Austriji zakazanih za 14. novembar 1945 — kaže se da je pitanje budućeg političkog položaja Slovenačke Koruške sporno i da će morati da se reši u okviru opštih mirovnih pregovora. Zbog obnove delatnosti bivših političkih partija i uprava iz vremena Austrije, koji su imali pannemačku orijentaciju, izloženi su progonu kako austrijski antifašisti, tako i Slovenci, žrtve nacističke i pangermanske vlasti u prošlom ratu. Austrijsko-jugoslovenska granica postajala je nesigurna i sve više opterećena graničnim incidentima. Koruški Slovenci su bili nezadovoljni delatnošću austrijske javne uprave, opština i žandarmerije. DFJ je tražila da se za Slovenačku Korušku stvori civilna vlast do donošenja konačne odluke. Bivši jugoslovenski kolaboracionisti smešteni u logorima pod upravom zapadnih saveznika, kao i njihovo prihvatanje od austrijske vlasti, izazivali su stalne neprilike u graničnom pojasu.

2. Od te tačke granična linija podudara se sa spomenutom administrativnom međom do tačke koja se nalazi otprilike 0,5 km severno od sela Mirnik (Mernico) u dolini Idrijce (Iudrio);

3. napuštajući u toj tački administrativnu među koja deli italijanske pokrajine Furlaniju — Friuli (Videm—Udine) i Goricu granična linija ide prema istoku do tačke, koja se nalazi otprilike 0,5 km zapadno od sela Vrhovlja pri Kožbani (Vercoglia di Cosbana) a odavde ide prema jugu, između dolina Kvarnice (Quarnizzo) i Kožbane (Cosbana), do tačke koja se nalazi otprilike 1 km jugozapadno od sela Fojane (Flean) pošto je napravila luk tako da seče 1,5 km istočno od Idrijce (Iudrio), ostavljajući istočno put koji vodi iz Kožbane (Cosbana) preko Nebla (Nebola) u Dobrovo (Castel Dobra);

4. odavde granična linija ide prema jugoistoku, prolazeći neposredno južno od puta, između kota 111 i 172, zatim južno od puta iz Vipolža (Vipulzano) za Vklance (Uclanzi) preko kota 57 i 122, sekući ovaj put otprilike 100 m istočno od kote 122 i skreće prema severu u pravcu tačke koja se nalazi 350 m jugoistočno od kote 266;

5. prolazeći otprilike 0,5 km severno od sela Števerjana (San Floriano) granična linija ide zatim prema istoku do brda Sabotina (Monte Sabotino) (kota 610), ostavljajući na severu selo Podsabotin (Poggio San Valentino);

6) od brda Sabotina (Monte Sabotino) granična linija, idući prema jugu, seče reku Soču (Isonzo) u visini grada Solkana (Salcano) koji ostavlja na teritoriji Jugoslavije; zatim ide neposredno zapadno duž železničke pruge iz Kanala (Canale d'Isonzo) za Dornberg (Montespino) do tačke otprilike 750 m južno od puta Gorica — Ajševica (Aisovizza).

7. odvajajući se zatim od železničke pruge, granična linija skreće u jugozapadnom pravcu, ostavljajući na teritoriji Jugoslavije bolnicu i put koji prolazi pored nje, seče otprilike 700 m od stranice Gorica Sv. Mark (Gorizia San Marco) prugu spojnog kraka između gore pomenute železničke pruge i pruge koja ide od Zagraja (Sagrado) u Krmin (Cormons), dotiče groblje Gorice, koje ostaje na teritoriji Italije i raskrsnice puteva kod kote 54, ostavljajući na teritoriji Jugoslavije gradove Vrtjbu (Vertoiba) i Miren (Merna) i izbija na tačku koje se nalazi otprilike kod kote 49;

8. odavde granična linija ide u južnom pravcu preko visoravni Krasa (Carso) otprilike 1 km istočno od glavnog drumu br. 55, ostavljajući istočno selo Opatje Selo (Opacchia-sella) a zapadno selo Jamlje (Iamiano);

9. od tačke koja se nalazi otprilike 1 km istočno od Jamlja (Iamiano), granična linija ide administrativnom međom, koja deli pokrajine Goricu i Trst, do tačke koja se nalazi otprilike 2 km severoistočno od sela Štivana (Sad Giovanni) i otprilike 0,5 km severozapadno od kote 208 koja pretstavlja tromeđu između Jugoslavije, Italije i Slobodne Teritorije Trsta ...

Clan 11

1. Italija ustupa Jugoslaviji sa pravom punog suvereniteta teritoriju, koja se nalazi između novih granica Jugoslavije, određenih u članovima 3 i 22, italijansko-jugoslovenske granice koja je postojala na dan 1. januara 1938. god., a takođe i opštinu Zadar i sva ostrva i obližnja ostrvca, koja se nalaze u sledećim zonama:

2. Italija ustupa Jugoslaviji sa pravom punog suvereniteta ostrvo Palagružu (Pelagosa) i obližnja ostrvca.

Ostrvo Palagruža ostaće demilitarizovano.

Italijanski ribari uživaće na Palagruži i okolnim vodama ista prava koja su tamo uživali i jugoslovenski ribari do 6 aprila 1941 god.

Clan 12

1. Italija će vratiti Jugoslaviji sve predmete umetničkog, istoriskog, naučnog, pedagoškog ili verskog karaktera (uključujući sva akta, rukopise, dokumente i bibliografski materijal) kao i administrativne arhive (dosijea, registre, planove i dokumente ma koje vrste), koji su bili odneti između 4 novembra 1918 god. i 2 marta 1924 god. usled italijanske okupacije, sa teritorija prisajedinjenih Jugoslaviji na osnovu Ugovora potpisanih u Rapalu 12 novembra 1920 god. i u Rimu 27 januara 1924 god. Italija će isto tako vratiti sve predmete sa ovih teritorija koji ulaze u gore pomenute kategorije, odnete od strane italijanske Misije za primirje sa sedištem u Beču posle prvog svetskog rata.

2. Italija će predati Jugoslaviji sve predmete javnopravnog karaktera koji ulaze u kategorije predviđene u tački 1 ovog člana, donete posle 4 novembra 1918 godin'e sa teritorija prisajedinjenih Jugoslaviji na osnovu ovog Ugovora, kao i predmete koji se odnose na pomenutu teritoriju, ustupljene Italiji od Austrije i Mađarske na osnovu Ugovora o miru potpisanih u Sen-Žermenu 10 septembra 1919 godine i u Trijanonu 4 juna 1920. god. kao i na osnovu Konvencije između Austrije i Italije, potpisane u Beču 4 maja 1920 god.

3. Ako u pojedinim slučajevima Italija ne može da vrati Jugoslaviji predmete predviđene u tačkama 1 i 2 ovog člana, ona se obvezuje da preda Jugoslaviji predmete iste vrste ili približno one vrednosti koju su imali odneti predmeti u koliko se takvi predmeti mogu nabaviti u Italiji...

Clan 21

Ovim članom ustanovljuje se Slobodna Teritorija Trsta čije je područje ograničeno Jadranskim morem i granicama određenim članovima 4 i 22 ovog Ugovora. Slobodna Teritorija Trsta priznata je od strane Savezničkih i Udruženih Sila i od strane Italije, i one odlučuju da njena teritorijalna celina i nezavisnost budu obezbeđeni od strane Saveta bezbednosti Ujedinjenih Nacija.

2. Italijanski suverenitet nad područjem Slobodne Teritorije Trsta, u napred navedenim granicama, prestaće sa stupanjem na snagu ovog Ugovora.

3. Po prestanku italijanskog suvereniteta, Slobodnom Teritorijom će se upravljati saobrazno odredbama Instrumenta o privremenom režimu koji je izradio Savet Ministara inostranih poslova a potvrdio Savet bezbednosti. Taj Instrument ostaće na snazi do dana koji Savet bezbednosti odredi za stupanje na snagu Stalnog Statuta koji će on odobriti. Od tada će se Slobodnom Teritorijom upravljati po odredbama Stalnog Statuta. Tekstovi Stalnog Statuta i Instrumenta o privremenom režimu nalaze se u Prilozima VI i VII ..¹²

Službeni list FNRJ, br. 74, 1947.

¹² Na prvom zasedanju Saveta ministara inostranih poslova velikih sila Kardeľ je 18. septembra 1945. predložio za Trst status federalne jedinice DFJ. Itali-

DEKLARACIJA VLADE FEDERATIVNE NARODNE REPUBLIKE
JUGOSLAVIJE POVODOM POTPISIVANJA MIROVNOG
UGOVORA S ITALIJOM

11. februara 1947.

Delegacija Federativne Narodne Republike Jugoslavije ovlašćena je da u ime vlade Federativne Narodne Republike Jugoslavije u protokol potpisivanja mirovnog ugovora s Italijom unese sledeću izjavu:

„Vlada FNRJ sa žaljenjem konstatuje da pri izrađivanju konačnog teksta mirovnog ugovora s Italijom, iako je Savet ministara inostranih poslova četiri Velike sile učinio na svom zasedanju u Njujorku izvesne pozitivne promene u nacrtu ugovora koji je bio primljen na pariškoj konferenciji — ipak zahtevi i predloži FNRJ nisu u zadovoljavajućoj meri uzeti u obzir.

To se tiče političkih, vojničkih i ekonomskih klauzula toga mirovnog ugovora a naročito njegovih teritorijalnih odredaba koje Federativnoj Narodnoj Republici Jugoslaviji oduzimaju takve jugoslovenske etničke teritorije kao što su Kanalska Dolina, Beneška Slovenija, područje Gorice, Tržića i Trsta i severozapadne Istre. Na taj način FNRJ je stavljena u položaj da mora da potpiše mirovni ugovor sa Italijom, koji krnji elementarne nacionalne interese njenih naroda i teško pogoda njihova osećanja. Međutim, prisiljena da potpiše taj mirovni ugovor usled upornog nerazumevanja nacionalnih prava i interesa FNRJ od strane jednog dela naših saveznika, a istovremeno duboko zabrinuta za sudbinu našeg naroda koji ostaje van granica Jugoslavije, vlada FNRJ naglašava da njeni narodi preuzimaju na sebe tu tešku žrtvu samo zato, jer u sadašnjem času ni u kom slučaju ne bi hteli da na sebe uzmu odgovornost da uspostavljanju mira među narodina ne doprinesu svoj udeo.

U isto vreme vlada FNRJ izjavljuje da se narodi Jugoslavije potpisivanjem ovog mirovnog ugovora ne odriču teritorija koje su etnički njihove, a ovim ugovorom ostaju van granica FNRJ, i da i dalje polažu pravo na te teritorije bez obzira na eventualne etničke promene koje bi nastale u budućnosti, kao posledica tuđeg gospodstva nad tim teritorijama.¹³

Borba, 11. novembar 1947.

janski predloži predviđali su internacionalizaciju Trsta i autonomiju Rijeke. Jugoslovenska vlada je prilazila pitanju Julijske krajine kao celini, smatrajući da je Trst nemoguće odvojiti od njegove pozadine, jer bi to za grad značilo ekonomsku propast, a za Jugoslaviju „ognjište opasnosti novih nesporazuma u budućnosti". To je važilo i za slučaj da Trst bude predat Italiji ili proglašen za internacionalni grad. Vlada DFJ je oktobra 1945. priznavala činjenicu da je Trst grad sa većinom italijanskog stanovništva, i, s druge strane, velika luka za koju su zainteresovane i druge države. Stoga se Vlada DFJ izjasnila da Trst dobije status federalne jedinice u Jugoslaviji i da u njemu bude uspostavljena slobodna luka u čijoj bi upravi sudelovale sve zainteresovane države. Jugoslovenski teritorijalni zahtevi prema Italiji obuhvatali su uključenje Julijske krajine, Istre i Trsta u DFJ. Saveznička komisija za razgraničenje obrazovana marta 1946. nije vodila računa o etničkom sastavu sporne teritorije. Na zasedanju Saveta ministara inostranih poslova u Parizu, juna—jula 1946, odbijeni su predloži o internacionalizaciji Trsta i kondominijumu ili dvojnoj upravi nad gradom (italijansko-jugoslovenskoj). Na Mirovnoj konferenciji usvojena je francuska linija razgraničenja između dve zemlje. Ugovorom o miru je predviđeno stvaranje Slobodne Teritorije Trsta (STT) s guvernerom na čelu, koga je trebalo da izabere Savet bezbednosti UN.

¹³ Ugovor o miru sa Italijom (istovremeno i s Finskom, Rumunijom, Mađarskom i Bugarskom) potpisan je februara 1947. Jugoslavija je ovim ugovorom

МЕМОРАНДУМ ОД ПОЛИТИЧКИТЕ БЕГАЛЦИ ОД ЕГЕЈСКА
МАКЕДОНИЈА ВО ЈУГОСЛАВИЈА ПОДНЕСЕН
ДО АНКЕТНАТА КОМИСИЈА НА ОУН

Скопје, марта 1947.

Од името на 20.104 политички емигранти Македонци, Грци и Вла-
си имаме част да Ви го поднесиме настојаштиот меморандум. Огром-
ното мнозинство од нолитичките емигранти од Грција емигрирани се
во ФНРЈ след Варкиза. Возрасните од нив зедоа активно учестије во
народно-ослободителната борба за ослободуењето на Грција од герман-
скиот, италијанскиот и бугарскиот фашиски окупатор. Сите ние бевме
принудени да ги напуштиме нашите родни места, нашите имоти и на-
шите роднини поради теророт на лшнархофашиските. Со терористич-
ката политика на денешните одговорни монархофашиски фактори во
Грција нас ни беа отземени не само секакви политички и национални
права, ами и основното човечко право на опстанок.

Скоро сите емигранти, вклучувајќи ги и децата, искусиле ги на
себе зверствата на монархофашискиот терор и сведоци се на такви
зверства вршени масовно — на погроми, масовни интернации, бом-
бардирање на села, масовни и јавни силуења итн. Поради гова поли-
тичките емигранти од Егејска Македонија и Грција воопшто не можат
да бидат равнодушни на се она што стануе денес во Грција. Ние
се придружуеме кон оптужбите подигнати до денес од стотици и
иладници жртви на монархофашиската диктатура, кон оптужбите
на демократскиот грчки народ и сето демократско намачено населе-
ние на Егејска Македонија. Оптужбите наши се веродостојни сведо-
чанства за положбата во Грција, за причините и виновниците за таква
положба. Ете зашто, поднесувајќи го овој меморандум до Анкетната
комисија на Организацијата на соединетите нации ние сме убедени
дека ќе помогнеме на АКООН во нејзината одговорна работа и ние
сме убедени дека со тоа допринесуваме на Организацијата на сое-
динетите нации, на слободољубивото човештво во неговите напори за
изградбата на праведен и траен мир и демократија.

Меѓу емигрантите се наоѓаат претставители на сите национално-
сти који живејат во Егејска Македонија. Најмногубројни се Македон-
ците, бидејќи во дотичните гранични области македонското населе-
ние е најмногубројно, а и поради политиката на монархофашиските
влади по однос на малцинствата и конкретно по однос на македон-
ското нацинство. Како што е познато македонските Словени со ве-
кови на ред ги населавале тие краишта, а од 1912 год. со влегувањето
на тие во рамките на Грција они станаја грчки граѓани . . .

Во Егејска Македонија таа бесна офанзива на реакцијата најра-
но почна и ја достигна својата кулминација во најбесрамни и најсу-
рови зверства што ги памети историјата на нашите народи. Органи-
зацијата на ЕАМ и СНОФ во Егејска Македонија бидоја фактички
одма ставени вон од законот, а наивните приврзаници предоставени
на милост и немилост на бандите. Истата судбина ги дофтаса и орга-

скЉПа ргеко 7.000 ку. кш поуе гегкопје, з око 470.000 злапоутка. ПаПја зе ођа-
ухала cla јој lzplaЦ герагааје и jгпози ос! 125 тШопа clolara и гоки ос! Secлаш
šoc!lпа 1 <ла роугаЦ гресlтеле 0(1 итеh1)скоš, киlШгпоš 1 151огlJ8коš гпасаја. lz-
јауот је Јиšozlaylја 5l,ayПа clо хпапја cla 8e роlрl15Уапјет ткоупоц идоуога пе
осlпсе 5УOJlh1en<:опја, пера\а5по осl пакпаc!пш еШJскJh jгтспа па пјјта.

низациите и ириврзаниците на АКЕ. Веднаш по нацистички рецепт започнаа терористичките напади на просторните и функционерите на тие организации, како и масовен терор над нивното членство. **Забранети** беја демократските листови „Лаики фони“, „Ники“ и други, а оние кај кои ќе се најдоа тие листови, како и атински демократски листови, беа загворени, мачени, осудени.

Во неофашистичката внатрешна политика на мопархофашиската клика одделно место зазема нивната политика спрема малцинствата — спрема Македонци, Власи и Албанци.

Профашистичката клика во Грција отсекојпат имала јавна тенденција за истребување на македонското население. Таа тенденција идеше повеќе или помалце до израз во миналото, спрема тоа колкаво беше влијанието во власта на профашистичките петоклононашки елементи. Во предвоена Грција таа тенденција најмногу дојде до израз за времето на Метаксас. Таа тенденција беше составен дел од „Мегали идеја“ на име од агресивните империјалистички тенденции на грчките профашисти. Со идејето на монархофашистите на власт таа тенденција стана званичен курс на владата олицетворен во систематски масовен терор, со една единствена цел — полното истребувања на македонскиот народ во Грција ..¹⁴

Екејака Македоница уо ШВ, 1947, 1от IV, бһорје, 1980, 62—67.

¹⁴ На основу споразума у Varkizi, февруара 1945, јединице ELAS-a (Грчке народноослободилачке војске) су положиле оруђе, чиме се појачао терор екстремне деснице, ројалистичких снага, потпомогнутих британским интервencionистичким trupama. На нишану су се налазили бивши борци ELAS-a, pripadnici EAM-a, комунисти, антиројалистички елементи, демократи, а нарочито Македонци из Егејске Македоније. Југословенска штампа подржавала је борбу егејских Македонца за национална права, школе, legalne организације, устajući против расpirivanja шовинистичке мрзње између njih и Grka. Avgуста 1946. Atinu је напустио poslanik FNRJ. За dogaђaje у Grčkoj званични кругови ове земље су оптуživали суседи: Југославију, Бугарску и Albaniju. „Smena страже“ у Grčkoj, која је означавала замену Britanaca Amerikancima, usledila је у jeku грађанског rata. „Grčko pitanje“ izneto је крајем 1946. пред Организацију уједињених nacija. Југославија, Бугарска и Albanija позване су посебном резолуцијом OUN октобра 1947. да обуставе помоћ Демократској армији Grчке (DAG). Ова армија под командом бившег руковођиоца ELAS-a Markosa Vafijadesa nastavila је борбу против грчке деснице и страних снага које су је подржавале. Преко грчко-југословенске границе пристизале су избеглице из Егејске Македоније које су насељаване у Македонији и Vojvodini (selo Buljkes). Ове избеглице обраћале су се Анкетној комисији и указивале на изворе грађанског rata, нападајући „monarhofasистички режим“ у Grčkoj као njegovog izazivača и насилје против егејских Македонца изложених прогонима и grecizaciji. Само у Buljkesу је јула 1945. било 3.500 избеглица, међу којима су били и Grcи, mada је грчка пропаганда tvrdila да ни један Grk није прешао југословенско-грчку границу.

Анкетна комисија је засипана memorandumима и жалбамa крајње противу-речних sadržaja зависно од тога ко ih је подносио: организације под uticajem грчке владе или пак организације под uticajem zemalja — суседа Grчке, које су оптуživане за izazivanje грађанског rata. Тежиште жалби Македонца počивало је на тези да „monarhofasистички режим“ под заштитом spoljних saveznika спроводи genocid над manjинским становништвом: македонским, турским, влашким и албанским.

Влада FNRJ је изразила spremnost да прихвати anketу Saveta безbedности о stanју у Grčkoj. Albanija и Бугарска odbile су било kakво razmatranje^ грчких оптузби и saradњу s било којим телом OUN. Чланови Анкетне комисије били су представници држава — чланца Saveta безbedности. Zainteresоване земље дале су delegate у svojstvu oficira за vezу. Југословенски oficir био је Josip Đerđa. Југославија је nastojala да се рад Комисије оријентише, пре свега, на unutraшње prilike у Grčkoj и на интервенцију британских trupа. Комисија је sačinila изveштај јуна 1947. године. Предлог већине је био nepovoljan по FNRJ. Међу препорукама требало је да се Југославија, Бугарска и Albanija уздрже од било kakве акције meшања и по-

28. marta 1947.

... Savezničke okupacione vlasti u američkim, britanskim i francuskim okupacionim zonama Nemačke i Austrije, kao i u Italiji, činile su i čine smetnje i teškoće u pogledu pronalaženja, hapšenja i izručenja ratnih zločinaca i izdajnika. Nisu naišli na potreban odziv ni naše diplomatske intervencije i protesti kod samih savezničkih vlada.

Nekoliko cifara najrečitije pokazuju koliki su naši napori oko izručenja ratnih zločinaca i izdajnika: kod Komisije Ujedinjenih naroda za ratne zločine u Londonu mi smo do početka ove godine registrovali ukupno 2104 ratna zločinca, od kojih 1123 Nemca i Austrijanca, 759 Italijana, a ostali pripadaju drugim narodnostima.

Međutim, iz pomenutih oblasti do sada nam je izručen ukupno 121 ratni zločinac, od kojih 115 Nemaca i Austrijanaca, a nijedan jedini italijanski ratni zločinac.

Iz zapadnih okupacionih zona Nemačke i Austrije, zatim iz Italije, traženo je da nam se izruči 947 jugoslovenskih ratnih zločinaca i izdajnika. Od toga broja nama su do sada izručena samo 43 takva lica.

Koliku zaštitu ratni zločinci uživaju kod savezničkih vlasti najbolje se vidi na primeru zloglasnog fašističkog generala Roate, koji danas ima i takvu slobodu da objavi knjigu „Osam miliona bajoneta“, a

maganja prevratničkih snaga u Grčkoj. Za osudu suseda izjasnile su se delegacije Australije, Belgije, Brazila, Kine, Kolumbije, Sirije, Velike Britanije i SAD. Delegacije Poljske i SSSR-a sastavile su poseban izveštaj u kome je grčki režim bio označen za jedinog krivca. Rezolucija SAD podneta Savetu bezbednosti bila je nepovoljna po optužene balkanske države, ali ona nije prošla zahvaljujući „vetu“ SSSR-a. Novi izveštaj tzv. Pomoćne grupe Anketne komisije koja je nastavila istražnu delatnost u Grčkoj po prestanku rada Komisije bio je „pristrasan“. Savet bezbednosti je prihvatio američki predlog da se po završetku rada Anketne komisije njene kompetencije prenesu na pomenutu Pomoćnu grupu. Pomoćna grupa je imala sedište u Solunu. Savet bezbednosti je bio blokiran sovjetskim „vetom“. SAD su nastojale da pitanje prenesu u Generalnu skupštinu pod vidom „Pretnji političkom i teritorijalnom integritetu Grčke“. Američki predlog je išao na ustanovljavanje Specijalne komisije kao stalnog posmatračkog tela u sporu između Grčke i njenih suseda, uprkos oštrom suprotstavljanju Jugoslavije. Vlada FNRJ je smatrala da je reč o kršenju suvereniteta Jugoslavije. J. Jovanović ističe da je Specijalna komisija „imala da posluži kao predstraža na granici prema socijalističkim državama i simbol podrške većine sveta (OUN) grčkoj vladi“. SSSR je takođe bojkotovao članstvo i rad u Specijalnoj komisiji. Specijalna komisija za Balkan počela je da radi krajem decembra 1947. godine. Jugoslovenska vlada pozvala je grupu Amerikanaca sa Henri Morgentauom na čelu da dođu u FNRJ i uvere se u pravo stanje povodom navodnog mešanja Jugoslavije u unutrašnje stvari Grčke, ali su oni odbili poziv. Jugoslovenska, bugarska i albanska vlada nisu saradivale sa Specijalnom komisijom. Komisija se maja 1948. povukla iz Soluna da podnese izveštaj za sledeće zasедanje Generalne skupštine. J. Jovanović navodi da su zaključci izneseni „pod rezervom“ („čini se“) da Albanija, Bugarska i Jugoslavija pomažu grčke gerilce, omogućavaju im korišćenje teritorije njihovih zemalja, daju im moralnu podršku. Vlade SAD i Velike Britanije uputile su ranije, 7. januara 1948. demarš jugoslovenskoj i bugarskoj vladi da bi sprečile njihovo priznavanje Markosove vlade. Zaključci Specijalne komisije označili su „trenutak najveće krize poverenja FNRJ u ciljeve, načela i efikasnost OUN“. Aleš Bebler je povodom usvajanja američke rezolucije izneo shvatanje da je to „korak u susret moralnom bankrotstvu Ujedinjenih nacija“. (J. Jovanović, n. d., 65—79)

pukovnik Angelini „Logorske vatre u Hrvatskoj“. Tu se zločini nad našim narodima predstavljaju kao politika i vojnički zanat. . .

Među takozvanim raseljenim licima i izbeglicama u zonama Nemačke i Austrije, kao i u Italiji, nalaze se mnogobrojni ratni zločinci i izdajnici čije je izručenje davno traženo s naše strane. Međutim, ti zločinci ni do danas nisu izdvojeni od ostalih raseljenih lica i izbeglica, već uživaju istu pomoć i povlastice, a istovremeno fizičkim i moralnim terorom sprečavaju repatrijaciju onih raseljenih lica koja žele da se vrate u svoju Otadžbinu. Oni šire klevetničku i neprijateljsku propagandu protiv naše zemlje i narodnih vlasti, pripremaju i sprovode zločinačke akcije protiv naše zemlje i naših predstavnika u inostranstvu kao što je mučko ubistvo našeg konzula u Napulju Vicka Glunčića, koji je ubijen na očigled organa britanskih vlasti.

... U poslednje vreme, od kako se očekuje skoro povlačenje anglo-američkih okupacionih vlasti iz Italije, organizuje se povlačenje i ratnih zločinaca i izdajnika. Poznato je da su mnogi već prebačeni u Argentinu, Braziliju i druge zemlje. Isto tako je poznato da su na teritoriji vatikanske države ili po raznim manastirima i zavodima, sklanjani mnogi teški ratni zločinci i izdajnici.

... Time se, u stvari, na čudnovat i nerazumljiv način, štite ona lica na čije gonjenje i kažnjavanje su se obavezale savezničke vlade mnogim svečanim izjavama i međunarodnim sporazumima...

Borba, 29. mart 1947.

IZJAVA POMOĆNIKA MINISTRA INOSTRANIH POSLOVA DR ALESA BEBLERA O IZRUCENJU RATNIH ZLOČINACA

25. aprila 1947.

.. Namesto ostvarivanja ovih principa humanosti i elementarne pravde dopustile su okupacione vlasti u zapadnoj Nemačkoj, Austriji i u Italiji da ovo pitanje postane uzrok zategnutih odnosa među saveznicima u ratu. Šta više, sa znanjem, pod zaštitom i uz pomoć britanskih i američkih okupacionih vlasti stvorena je u tim zonama organizacija na čijim komandnim položajima su se od početka nalazili izdajnici i saradnici okupatora. Oni ne samo što nisu bili uhapšeni i predati našim vlastima, nego su imali punu slobodu da terorom i lažnim prikazivanjem prilika u Jugoslaviji i u svetu spreče repatrijaciju istinski raseljenih lica. Njima je čak bilo dopušteno da otvorenim huškanjem na novi rat produže pod okriljem saveznika ono isto delo sejanja razdora među Ujedinjenim nacijama koje su ranije sprovodili u službi Hitlera i Musolinija.

... Odgovorne vlasti Velike Britanije i SAD imale su dovoljno vremena da od primirja s Italijom dosada pronađu i nama predaju spomenute zločince, ali su one sistematski izbegavale da to izvrše. Samo neznatan broj tih zločinaca bio je izručen, dok su pod okriljem okupacionih vlasti nesmetano nastavljali svoju fašističku i terorističku aktivnost čak i takvi opšte poznati zločinci kao Damjanović, Đujić, Jevđević, Luburić, Boban, Herenčić, Prezelj, Baraga i mnogi drugi. Njima su stvorene sve mogućnosti da formiraju na terorističkoj bazi logore u koje

su smeštavane cele ustaške i četničke vojne jedinice koje su se otvoreno borile na strani nemačkih okupatora, do samog oslobođenja i zajedno s njima prebegle u Italiju.

... Kao što je poznato demokratsko javno mišljenje u nizu zemalja zabeležilo je činjenicu da znatan broj najgorih zločinaca saradnika okupatora beži iz Italije preko Okeana brodovima uz pomoć izvesnih međunarodnih reakcionarnih agentura.

... Konačno, kad bi britanska vlada zaista želela da se pridržava obaveza i ceni osećaj drugih onda ona ne bi samovoljno predavala italijanskim vlastima pravo da vrše funkcije naših sudova, nego bi našla već odavno puta i načina da po slovu i duhu opetovano preuzetih svećanih obaveza preda našim vlastima bar najvažnije ratne zločince Italiane, kao na primer Bastijaninia, Roatu, Pircio Birolija, Orlanda, Ambrozia i druge. Onda ne bi bila moguća neverovatna situacija da nama posle dve godine još nije predat niti jedan jedini italijanski ratni zločinac, iako je Komisija za ratne zločince Ujedinjenih nacija stavila na međunarodnu listu ratnih zločinaca nekoliko stotina Italijana koji su ubijali, pljačkali i palili po našoj zemlji . . .¹⁵

Borba, 26. april 1947.

PISMO DELEGATA FNRJ JOŽE VILFANA GENERALNOM
SEKRETARU UN TRIGVE LIU O POMOĆI ZEMLJAMA
POSLE ZAVRŠETKA RADA UNRE

12. i 13. juna 1947.

... Međutim, prošlo je više od šest meseci otkako je Generalna skupština prihvatila rezoluciju o davanju pomoći pojedinim zemljama posle završetka rada Unre. Pet meseci je prošlo otkako je Specijalni tehnički odbor, obrazovan pri Generalnoj skupštini, priznao da je u toku ove godine Jugoslaviji potrebna pomoć u iznosu od 68,200.000 dolara. Na žalost, za našu zemlju do danas praktično nisu postignuti ni-

¹⁵ Predstavnik Velike Britanije u III komitetu Generalne skupštine podneo je 23. januara 1946. predlog o osnivanju nove međunarodne organizacije za pružanje pomoći izbeglicama i raseljenim licima. Jugoslovenska delegacija u OUN se suprotstavila otvaranju ovog problema u svetskoj organizaciji. Predstavnik FNRJ u III komitetu Aleš Bebler je početkom 1946. smatrao da je rešenje političkog vida problema — statusa ratnih zločinaca, kolaboracionista i kvislinga uslov za pronalaženje pravednog socijalnog i humanitarnog rešenja. Prema Bebleru, nije se smelo dopustiti davanje „jednog opšteg oproštaja i legalnog statusa izbeglicama” i odobravanje materijalne pomoći saradnicima neprijatelja i ratnim zločincima, jer bi se omogućili nemiri, konfliktne situacije i stvarala žarišta „razaranja demokratije”. Predstavnici SSSR-a zalagali su se za što hitniju prinudnu repatrijaciju svih izbeglica i raseljenih lica bez razlike, i to na osnovu bilateralnih ugovora i bez angažovanja međunarodnog tela. Jugoslovenski stav sadržavao je ideju o brzoi ali dobrovoljnoj repatrijaciji, a na drugoj strani vodilo se računa o izbeglicama — žrtvama fašizma i kvislinzima. Što se tiče problema raseljenih lica i izbeglica jugoslovenskog porekla on je u osnovi bio rešen, jer je od 680.000 ratnih zarobljenika i građana u Nemačkoj ostalo nešto više od 8.000. Ostali jugoslovenski građani, njih 21.000, osim 3.000 pravih izbeglica, bili su kvislinzi i ratni kriminalci podložni repatrijaciji. Jugoslovenska vlada je s proleća 1947. i za njih proglasila amnestiju. Aprila 1947. zapadne sile izvestile su Jugoslaviju da je Italiji prepuštena briga oko identifikacije, hapšenja i izručivanja saradnika okupatora. Istovremeno su sva lica iz britanskih logora preseljena u britansku zonu u Nemačkoj, a da pri tome nije izvršeno izdavanje ratnih zločinaca i saradnika okupatora. Na to je jugoslovenska vlada uložila oštar protest protiv ovakvih odluka. (J. Jovanović, n. d., 96—105)

kakvi vidni rezultati pomoći. Osim toga, naša zemlja stupa u **drugu** polovinu godine pod uslovima krajnje oskudice, jer je propušteno da se teške posledice prošlogodišnje suše olakšaju na vreme očekivanom **akcijom** pomoći.

Samo se po sebi razume da takve neočekivane okolnosti lišavaju Jugoslaviju, jednu od zemalja koja je najviše stradala od rata, mogućnosti da i sama još ove godine doprinese udeo za svrhe međunarodne obnove, kao što se to predviđalo i želelo na početku ove godine..¹⁶

Borba, 28. jun 1947.

„BORBA" O ODNOSIMA JUGOSLAVIJE SA VATIKANOM

Beograd, 28. juna 1947.

... Vatikan je, na primer, bez prethodnog sporazuma s našom vladom naimenovao biskupe u nekim mestima u Jugoslaviji. Od oslobođenja naše domovine pa do danas vatikanska propaganda je centar jedne od najbezobzirnijih neprijateljskih kampanja u inostranstvu protiv Jugoslavije. Najnoviji ispad lista „Oservatore romano" je samo jedan dokaz više da su oni zvanični krugovi Vatikana, koji usmeruju stav vatikanske propagande prema Jugoslaviji, u svojoj želji da okaljaju ugled naše zemlje pali u manir kome se može naći sličan primer jedino u poznatoj hitlerovskoj antidemokratskoj histeriji. Očigledno je da su ovakve pojave više nego neuobičajene u uslovima postojanja i održavanja redovnih diplomatskih odnosa i naša javnost ih prati s najvećim čuđenjem. Svojim bezobzirnim ispadima protiv Jugoslavije, koji su ovih dana kulminirali u nedostojnim izmišljotinama lista „Oservatore romano", Vatikan je čitavu jugoslovensku javnost stavio pred pitanje da li Jugoslavija, pod takvim okolnostima, može i dalje da održava diplomatske odnose sa Vatikanom. U svakom slučaju, ukoliko se produži i dalje s ovakvim otvorenim neprijateljskim ispadima vatikanske propagande i zvaničnih krugova Vatikana protiv naše zemlje, jugosloven-

¹⁶ Jugoslovenska delegacija je podržala prvi predlog koji je u tom smislu uputio još na III zasedanju Generalne skupštine indijski delegat Rau kao predsednik Potkomiteta za ekonomski razvoj, to jest osnivanje novog međunarodnog organizma za ekonomski razvoj „koji bi u nerazvijenim zemljama finansirao velike, kapitalne i, po pravilu, nerentabilne projekte. Tada je ovaj predlog odbijen, on je značio začetak jedne krupne akcije nerazvijenih zemalja u OUN koja je rezultirala desetak godina kasnije osnivanjem Specijalnog fonda UN za ekonomski razvoj." Jugoslovenska delegacija u OUN branila je principe UNRRA u svim organima OUN. Vlada SAD, kao glavni davalac pomoći u UNRRA, rešila je da prede na diferencijaciju korisnika ekonomske pomoći, koja se sve više pojavljivala kao „moćno stratejsko oružje". Saglasno t. 4 Trumanove poslanice („Trumanova doktrina") SAD su prelazile na bilateralne ugovore. One su obustavile davanje pomoći preko ove agencije prvo za Evropu, a od 1. aprila 1947. i za Daleki istok. Time su zemlje sa socijalističkim uređenjem bile onemogućene da koriste pomoć iz toga izvora koji je bio „lišen ideologizacije sistema pomoći postradalim i zemljama osiromašenim u ratu". Jugoslovenska delegacija u II komitetu OUN oktobra 1947. zahtevala se da se pomoć daje kada je potrebna, da se ne sme upotrebljavati kao političko oruđe i da se prilikom deljenja pomoći ne sme vršiti nikakva rasna, verska ili politička diskriminacija. Prestankom UNRRA pomoći Jugoslaviji nije bila ukazana nikakva pomoć prema „Post-UNRRA" programu. Pomoć koja joj je predlagana prema Maršalovom programu za Jugoslaviju je bila neprihvatljiva zbog politički selektivnog načela davanja pomoći. Rad Ekonomske komisije za Evropu opet nije mogao da nadomesti gašenje UNRRA. (J. Jovanović, n. d., 242, 235-243)

ska javnost je sigurna da naša vlada neće tolerisati ove i slične provokacije Vatikana. Mi znamo da će jugoslovenska vlada učiniti sve da onemogući Vatikanu i dalje da zloupotrebljava diplomatske odnose s Jugoslavijom, a pre toga i svoje veze s katoličkom crkvom u našoj zemlji, kojima se Vatikan služio u cilju rovarjenja protiv naše narodne demokratije. . .

Borba, 28. jun 1947.

MEMORANDUM VLADE FNR JUGOSLAVIJE SAVETU
BEZBEDNOSTI POVODOM PROVOKACIJA
NA JUGOSLOVENSKO-GRČKOJ GRANICI

12. I 13. juna 1947.

.. . Vlada FNRJ smatra da je potrebno da u vezi s tim podvuče da su svi ovi napadi provokatorskog karaktera i rezultat smišljene akcije sa grčke strane. Oni su izvršeni na jednoj dugo godina utvrđenoj i jasno obeleženoj granici i u okolnostima koje isključuju svaku slučajnost i zabunu.

Posmatrani u celom sklopu napete situacije izazvane oružanom i političkom intervencijom stranih sila u Grčkoj posle rata kao i u potpuno neosnovanim imputacijama grčke vlade i provokacijama sa grčke strane i u svetlu sistematskog napora grčke vlade da odgovornost za otvoreno stanje građanskog rata prebaci sa pravih krivaca na susedne zemlje, ovi napadi pretstavljaju opasan pokušaj raspirivanja međunarodnih trvenja. Na taj način isti oni koji su izazvali haotično stanje u Grčkoj vrše sistematske napore da izazovu oružane konflikte na jugoslovenskoj južnoj granici, kršeći time flagrantno osnovne principe Povelje Organizacije ujedinjenih nacija.

Vlada FNRJ skreće pažnju Savetu bezbednosti da su ovi prepadi na teritoriju i organe FNRJ izvršeni u toku procedure o mirnom rešavanju sporova, koja se vodi na grčki zahtev na osnovu odredbe glave VI Povelje Organizacije ujedinjenih nacija, što naročito otežava krivicu grčke vlade. Oni pokazuju da se grčka vlada nije obratila Savetu bezbednosti u nameri mirnog likvidiranja jedne situacije, nego da nastoji da koristi organe Ujedinjenih nacija u svrhu zaoštavanja međunarodnih odnosa i da ona čini neprekidno napore da produži i pogorša situaciju, za čije se rešenje ona navodno obratila Savetu.

Nastojeći da doprinese razbistravanju situacije, pronalaženju pravih uzroka i krivica i što hitnijem rešavanju pitanja koje se nalazi pred Savetom bezbednosti, vlada Federativne Narodne Republike Jugoslavije obraća se Savetu sa sledećim zahtevom:

1) da Savet bezbednosti hitno sprovede anketu na licu mesta napada 12 i 13 ovog meseca u smislu člana 34 Povelje Ujedinjenih nacija..¹⁷

Borba, 21. jun 1947.

¹⁷ Egejski Makedonci bili su najteže izloženi grčkim šovinističkim napadima. Atinski režim nije priznavao njihov nacionalni identitet. Makedonsko stanovništvo je sistematski grecizirano. Boreći se za slobodnu i nezavisnu Grčku, Egejski Makedonci su se praktično borili i za svoje nacionalno priznanje. Mada je borba EAM-a 1941—1944. znatno doprinela nacionalnoj emancipaciji Egejskih Makedonaca, u okviru EAM-a, pa i Grčke komunističke partije, postojale su snage koje su bile protiv njihovog nacionalnog osamostaljivanja. Razvio se otpor protiv nacio-

26. juna 1947.

Vlada FNRJ je nezvanično obavještena o akciji preduzetoj sa strane Ministara spoljnih poslova Velike Britanije i Francuske u vezi predloga državnog sekretara Sjedinjenih Država Amerike o spremnosti vlade SAD da pomogne evropske zemlje u njihovoj privrednoj obnovi. Vlada FNRJ obavještena je takođe da je zakazan sastanak ministra inostranih poslova Velike Britanije, SSSR i Francuske po istom pitanju.

Iako vladi FNRJ nisu poznati uslovi i ostale konkretne okolnosti u vezi sa tim predlogom, ona smatra za potrebno da izjavi da je Jugoslavija zainteresovana ovom akcijom, ukoliko će ona olakšati privrednu obnovu evropskih zemalja i učvrstiti miroljubivu saradnju među narodima, i ukoliko će se bazirati na principima Povelje Ujedinjenih nacija.

Iz ovih razloga vlada FNRJ bila bi spremna da učestvuje u pripremnim razgovorima po tom pitanju.¹⁸

Borba, 28. jun 1947.

GOVOR PREDSTAVNIKA KOMUNISTIČKE PARTIJE JUGOSLAVIJE MILOVANA ĐILASA NA KONGRESU KP FRANCUSKE

Pariz, 29. juna 1947.

.. Nama Jugoslovenima vrlo je dobro poznato da američki imperijalisti, zanoseći se svjetskim gospodstvom spremaju ogromnu zavjeru

nalne institucionalizacije makedonskih jedinica u okviru ELAS-a, prilikom stvaranja JNOF-a Egejskih Makedonaca, njihovog povezivanja sa NOV i PO Makedonije; postojeći otpori izazivali su nezadovoljstvo u jedinicama Egejskih Makedonaca i prelaz ovih iz florinskog kraja u prostor Bitolja.

Izbijanjem građanskog rata 1946. i stvaranjem Demokratske armije Grčke (DAG) incidenti na jugoslovensko-grčkoj granici su učestali, jer su grčke snage nastojale da blokiraju granicu i spreče dodir grčkih demokratskih snaga sa vlastima susjednih država koje su po njihovom tvrdjenju pomagale Markosove snage i ubacivale materijal. Nezavisno od ove žalbe Savetu bezbednosti, Anketna komisija je radila sa zadatkom da utvrdi stanje na granicama Grčke i njenih severnih suseda.

¹⁸ Vlada FNRJ odbila je da prihvati Maršalovu pomoć, smatrajući da je program ekonomske pomoći SAD ustanovljen bez jugoslovenskog učešća. Po oceni Vlade FNRJ, ta pomoć bi omogućila i suviše veliko mešanje stranih sila u unutrašnje poslove zemalja primalaca. Po njoj i pitanje Nemačke bi se rešavalo suprotno savezničkim dogovorima. Protiv prihvatanja Maršalove pomoći energično je istupala i Vlada SSSR-a. Pomoć Ujedinjenih Nacija je bila pomoć međunarodne organizacije, a Maršalovu pomoć su organizovale SAD i bila je selektivnog političkog karaktera i daleko većeg obima. Ona je zamišljena da ojača unutrašnji poredak zemalja primalaca pomoći i spreči „subverzivnu aktivnost“ svetskog komunizma.

Jugoslovenska vlada je odbila Maršalovu pomoć septembra 1947. godine. Odbijanje je bilo uslovljeno ideološkim pristupom davalaca pomoći — SAD. Konkretno odbijanje povezano je s pozivom na Konferenciju svih evropskih zemalja u Parizu. Opšte okolnosti u kojima je Jugoslavija odbila učešće u ovoj akciji bilo je određeno sve većom polarizacijom između dojučerašnjih pobjedničkih sila nad fašizmom. V. M. Molotov je govorio da se mora izvršiti opredeljenje između dve „fundamentalne političke orijentacije“ i da je „svaki neutralan stav dvosmislen i neoportun“. Građanski rat u Grčkoj se razbuktavao, KPJ je davala podršku komunističkim partijama na Zapadu, a septembra 1947. učestvovala na osnivačkom sastanku Informbiroa. Poljska je želela da prihvati ovu pomoć, ali ju je odbila posle negativnog stava sovjetske vlade, čehoslovačka je prihvatila pomoć, ali je se kasnije morala odreći. (J. Jovanović, n. d., 32—33.)

protiv slobodoljubivih naroda. Ne treba nikoga da iznenađuje što je njihova aktivnost danas uperena velikim dijelom baš protiv demokratskih snaga Francuske. Te snage su ozbiljna smetnja njihovim težnjama i oni će sve učiniti da ih oslabe. To je istovremeno i jedan od najvažnijih puteva kojima oni misle da podrede sebi evropske narode i da obnove imperijalističku Njemačku. Ali, njihovi planovi će se u svakom slučaju izjaloviti: danas je teško naći ijedan narod — a kamo li francuski — koji bi olako prepustio svoju sudbinu, klikama sličnim onima koje su u prošlom ratu dovele do kapitulacije pred Hitlerom. Obnova Evrope — o kojoj se danas toliko mnogo priča — moguća je samo na bazi slobode i nezavisnosti njenih naroda, inače bi se pojedine države Evrope pretvorile u vazale američkih imperijalista i — u daljem razvitku — u otkočne daske za osvajanje svjetskog gospodstva.

... Zahvaljujući dosadašnjoj borbi vaše Partije i vašeg naroda, mnogi su računi imperijalista bili pomršeni. Nadati se da ni njihovi planovi o izolaciji Sovjetskog Saveza i nekih drugih demokratskih država, o stvaranju raznih blokova, o cijepanju Evrope na istočni i zapadni dio, o obnovi imperijalističke Njemačke, o miniranju Ujedinjenih nacija, o zaustavljanju demokratskog razvitka u pojedinim zemljama (bilo kupovinom njenih vladajućih krugova, kao u Turskoj, bilo oružanom intervencijom kao u Grčkoj i tako dalje i tako dalje), neće uspjeti dobrim dijelom ni zbog borbe Francuskog naroda, borbe naprednih snaga Francuske pod rukovodstvom vaše Partije. To je borba za demokratiju, za bolji život naroda, za nezavisnost i slobodu vaše zemlje. To je pravedna borba. Francuski narod u njoj mora pobijediti...

Živela bratska Komunistička partija Francuske na čelu sa njenim generalnim sekretarom drugom Torezom!...

Živjela borba naroda za nacionalnu nezavisnost, mir i demokratiju.

Smrt fašizmu — Sloboda narodu!

Borba, 30. jun 1947.

UKAZ

O RATIFIKACIJI UGOVORA O MIRU SA BUGARSKOM, 1947.

Član 21

1) Bugarska će Jugoslaviji i Grčkoj naknaditi štete nanete im vojnim operacijama i okupacijom od strane Bugarske njihovih teritorija, no, uzimajući u obzir da se Bugarska ne samo povukla iz rata protiv Ujedinjenih Nacija, nego je i objavila rat Nemačkoj i efektivno ga protiv nje vodila, Strane Ugovornice odlučuju da naknadu za štete o kojima je gore reč Bugarska neće dati u celosti, nego samo delimično, i to sumu od \$ 70.000.000, koju ima da plati u toku 8 godina počev od stupanja na snagu ovog Ugovora u robu koju proizvodi bugarska prerađivačka i ekstraktivna industrija kao i poljoprivreda. Suma koja ima da se plati Grčkoj iznosiće \$ 45.000.000, a suma koju ima da plati Jugoslaviji \$ 25.000.000..¹⁹

Službeni list FNRJ, br. 73, 1947.

¹⁹ Bugarska je okupirala i anektirala deo Makedonije i jugoistočne Srbije (vranjski i pirotski okrug). Od januara 1942. njena okupaciona sfera se pod nemač-

Bled, 1. avgusta 1947.

1) Jugoslovenska i bugarska vlada, smatrajući neophodnim da zaključe ugovor o prijateljstvu, saradnji i uzajamnoj pomoći, i pošto su između dveju delegacija jednodušno ugovorene njegove osnovne odredbe, sastavile su sam tekst ugovora;

2) Da razvijaju do krajnjih mogućnosti razmenu robe i privrednu saradnju između dveju zemalja s tim što će utvrditi određeni kurs svojih moneta, pripremiti stvaranje carinske unije između Federativne Narodne Republike Jugoslavije i Narodne Republike Bugarske i **sve** više usklađivati svoje privredne planove. Obe vlade donele su niz konkretnih zaključaka za usklađivanje i ujednačavanje mera i za uzajamnu pomoć u oblasti industrije, elektrifikacije, rudarstva, poljoprivrede, transporta i spoljne trgovine;

3) Da uspostave putem specijalnog sporazuma nov režim o dvolasničkim imanjima duž cele jugoslovensko-bugarske granice, koji sporazum će zameniti postojeću konvenciju iz 1939 godine; da uproste pa-

kim operativnim nadzorom sve više širila dopirući 1943—1944. nadomak Beograda. Eksploatacijom dobara, pljačkom stanovništva, razaranjem i uništavanjem imovine jugoslovenskih građana Bugari su prouzrokovali velike štete. Reparacione obaveze predviđene na Mirovnoj konferenciji u Parizu i utvrđene u mirovnom ugovoru između Jugoslavije i Bugarske bile su više nego simbolične iznoseći 25 miliona dolara SAD, od kojih se Jugoslavija — podržavajući približavanje dve zemlje — na Bledu i odrekla.

Bugarska vladajuće snage ističu da se Bugarska povukla iz rata protiv Ujedinjenih naroda, objavila rat Nemačkoj i efektivno ga vodila do kraja rata, maja 1945, mada istorijske činjenice pokazuju da je napustila savez s Nemačkom tek kada je ova faktički izgubila rat na Balkanu, septembra 1944. U borbama na tlu Jugoslavije učestvovala su četiri bugarske armije, ali one — nezavisno od toga što suprotno stoji u ovom dokumentu — nisu bitno doprinosile oslobođenju Jugoslavije. Bugarska je iskoristila prelaz na sovjetsku stranu da pojača međunarodnu poziciju posle izgubljenog rata svoje buržoazije. Tome je pomagala i nova Jugoslavija u skladu sa svojom politikom uspostavljanja dobrih odnosa sa otečestvenofrontovskom Bugarskom i u okviru opšte sovjetske politike u ovom delu Evrope. Jugoslovenska podrška doprinela je da se Bugarska međunarodno rehabilituje i, na drugoj strani, iznutra učvrsti i slomi građansku opoziciju Nikole Petkova. Jugoslavija se na Bledu 1947. odrekla simboličnog iznosa reparacija koje je Bugarska bila dužna da plati na osnovu mirovnog ugovora. U ovoj eri saradnje BRP(k) nije dovela u pitanje makedonski nacionalni individualitet, pa ni makedonsko biće stanovništva Pirinske Makedonije.

Bledski razgovori vođeni su 30. i 31. jula i 1. avgusta 1947. Njima je otvoren put za stvaranje balkanske federacije. Predviđena je maksimalna razmena robe, nov režim dvolasničkih imanja, kulturna saradnja. Izvršene su pripreme za stvaranje carinske unije.

Tekst ugovora o prijateljstvu koji je potpisan u Evksinogradu 27. novembra 1947. bio je prethodno usvojen na Bledu. Aktiviranje ovih razgovora, na Bledu, a zatim u Evksinogradu kod Varne, usledilo je posle zaključenja Mirovnog ugovora sa Bugarskom, posle skidanja s Bugarske hipoteke pobeđene države u drugom svetskom ratu. Ugovor je otkazan posle napada IB-a na KPJ i Jugoslaviju 1. oktobra 1949. jednostranom odlukom bugarske vlade. Bugarska vlada se rukovodila primerom SSSR-a koji su sledile zemlje „narodne demokratije“. BRP(k) je iskorišćavala ovaj ugovor za napade na Jugoslaviju koja je navodno htela preko federacije da potčini Bugarsku i prevede je na stranu imperijalističkih snaga. Trajčo Kostov je osuđen na smrt kao jugoslovenski saveznik u politici potčinjavanja Bugarske.

soške formalnosti za stanovništvo obeju zemalja, da mu olakšaju prelaz jugoslovensko-bugarske granice time što će se za prvo vreme likvidirati ulazne i izlazne vize i urediti sva otvorena pitanja državljanstva između Federativne Narodne Republike Jugoslavije i Narodne Republike Bugarske.

4) Da pristupe proširivanju železničkih i putnih veza između dveju zemalja, s tim što će specijalna mešovita komisija, određena u tu svrhu, utanačiti pravce i punktove koji treba da se vežu, radi čega će trebati da se izvrše građevinski radovi.

5) Da se uspostavi tesan kontakt i sporazuman rad između dveju vlada u odnosu na česte granične provokacije grčkih monarho-fašista, u odnosu na anketnu potkomisiju ustanovljenu od Saveta bezbednosti prema njenom dosadašnjem neobjektivnom radu, kao i u odnosu na sve druge važnije međunarodne probleme koji zadiru u njihove interese, naročito u pitanju režima na reci Dunavu, za koju oni smatraju da opravdano pripada jedino pribrežnim-podunavskim državama.

6) Da razviju do najviših mogućnosti kulturnu saradnju između naroda Federativne Narodne Republike Jugoslavije i bugarskog naroda, u kome cilju će se preduzeti mere za olakšanje svih korisnih inicijativa, kao i za razmenu književnih proizvoda, časopisa i novina.

7) Da se objavi specijalna deklaracija o bratskom gestu kojim se vlada Federativne Narodne Republike Jugoslavije, nadahnuta već stvorenim bratstvom naroda Jugoslavije i bugarskog naroda isprobanim u borbi protiv zajedničkog neprijatelja, da bi olakšala privredni napredak bratske Republike Bugarske, imajući u vidu naročito tesnu privrednu saradnju i usklađivanje privrednih planova obeju zemalja — odriče, u ime naroda Jugoslavije, reparacija koje su joj određene, u iznosu od 25 miliona dolara, po Mirovnom ugovoru s Bugarskom.

8) Ovaj protokol ima četiri priloga i to:

a) Saglašeni tekst Ugovora o prijateljstvu, saradnji i uzajamnoj pomoći između Federativne Narodne Republike Jugoslavije i Narodne Republike Bugarske,

b) Sporazum o privrednoj saradnji između Federativne Narodne Republike Jugoslavije i Narodne Republike Bugarske,

c) Sporazum o carinskim olakšicama i o pripremi carinske unije između Federativne Narodne Republike Jugoslavije i Narodne Republike Bugarske,

d) Sporazum o dvovlasničkim imanjima na jügoslovensko-bugarskoj granici, o olakšavanju prelaza granice, o prelaženju granice od strane pograničnog stanovništva i o državljanstvu — između Federativne Narodne Republike Jugoslavije i Narodne Republike Bugarske...

Barba, 3. avgust 1947.

VLADA FNRJ SE ODRIČE PRAVA NA REPARACIJE OD NR BUGARSKE

Bled, 1. avgusta 1947.

Vlada Federativne Narodne Republike Jugoslavije, imajući u vidu iz osnova izmenjene odnose između naroda Jugoslavije i bugarskog naroda koji su usledili pobedom narodnooslobodilačke borbe u Jugoslaviji, kao i pobedom Otečestvenog fronta u Bugarskoj, a takođe i

aktivnim učešćem-bugarskog naroda u borbi protiv Nemačke, uzimajući u obzir usklađivanje privrednih planova obeju zemalja, želeći da i dalje svestrano razvija bratsku saradnju između naroda Federativne Narodne Republike Jugoslavije i bugarskog naroda, da olakša razvoj njihovih privrednih odnosa i da pomogne privredni napredak bratske Narodne Republike Bugarske — rešila je da se odrekne, u ime naroda Jugoslavije, reparacija u iznosu od 25 miliona dolara koje su joj određene Mirovnim ugovorom sa Bugarskom, što je ustanovljeno Protokolom o rešenjima istoriske konferencije delegacija vlada Federativne Narodne Republike Jugoslavije i Narodne Republike Bugarske održane 30 i 31 jula i 1 avgusta 1947 godine na Bledu.

Borba, 3. avgust 1947.

IZJAVA PREDSTAVNIKA AMERIČKIH CRKAVA NAKON POSETE OSUĐENOM NADBISKUPU ALOJZIJU STEPINCU

5. avgusta 1947.

Na naše traženje dozvoljeno nam je da posetimo Stepinca u zatvoru u Lepoglavi, što smo danas učinili. Razgovarali smo sa Stepincem u njegovoj sobi na francuskom i nemačkom jeziku preko članova naše delegacije. Odgovarajući na pitanja Stepinac je izjavio da je njegova hrana dobra, da se dobro oseća i da je srećan što je zdrav za vreme svoga zatočenja. Dva člana naše delegacije su lekari, od kojih je jedan iz Njujorka, a drugi iz Pariza. Oni su se složili u tome da Stepinac ima izgled potpuno zdravog čoveka.

Odgovarajući na pitanje dr Žana Nusbauma, sekretara Međunarodnog udruženja verske slobode, čije se sedište nalazi u Vašingtonu Stepinac je izjavio da u zatvoru ne postoje nikakva ograničenja u pogledu njegove verske slobode. On je izjavio da ima Sveto pismo na hrvatskom i latinskom jeziku, da ima i druge knjige, jednu portabl-pisaću mašinu, na kojoj je pisao kada smo mi došli i da svakodnevno služi misu u jednoj naročito uređenoj kapeli, koja se nalazi odmah do njegove sobe, dodavši da to smatra svojom glavnom utehom.

S obzirom na napred iznete činjenice možemo kategorički da tvrdimo da su vesti o rđavom postupku prema Stepincu lažne i provokatorske...²⁰

Borba, 6. avgust 1947.

^w Zagrebački nadbiskup Alojzije Stepinac osuđen je zbog veza sa „križarima“ (zaostalim ustašama, koji su se nazivali „križarima“). Katolički svet i anti-komunistička propaganda na Zapadu napali su presudu Vrhovnog suda Hrvatske (predsednik Sudskog Veća Žarko Vimpulšek a tužilac Jakov Blažević) kao obračun države sa Rimokatoličkom crkvom i Stepincem, koji je u svojstvu predsednika Biskupskih konferencija bio glava Rimokatoličke crkve u Jugoslaviji. Proustaško držanje Stepinca za vreme rata je bilo više nego osvedočeno. Rimokatolička crkva je 1941. podržala prelazak pravoslavnih na katoličku veru na osnovu ustaškog „zakonodavstva“. Za vatikanske listove proces Stepincu je bio „najžalosniji proces u istoriji katoličke crkve“. Apostolski nuncij u Beogradu Harli (američkog porekla) podržavao je ratoborni stav rimokatoličkog episkopata protiv nove Jugoslavije. Posle hapšenja i osude Stepinca odnosi između Jugoslavije i Svete stolice nisu bili prekinuti, ali je osuda Stepinca uticala na pogoršanje odnosa koji su inače od 1945. bili u znaku istupanja dela rimokatoličke hijerarhije protiv narodne vlasti („ratoborni katolicizam“).

13. avgusta 1947.

Dragi druže T(ito)

Niže dajem kratak pregled situacije u Grčkoj i izlaganje zadataka koji stoje pred demokratskim pokretom u zemlji.

Vojni događaji koji su se razvijali u početku jula o.g. na planini Gramos kraj albanske granice, poslužili su kao povod za rasplamsavanje nove krize unutar grčke viade, koju su Amerikanci pokušali da zataškaju vršeći otvoren pritisak na političke vođe koji učestvuju u vladi. Stvarni uzroci krize kriju se u činjenici, da je posle 4-mesečnih napora ofanziva protiv Demokratske armije uglavnom pretrpela neuspeh, i sada partizani ne samo da su anulirali male uspehe vladine vojske, nego su i učvrstili sebi i nove pozicije. Iz obaveštenja dobijenih iz glavnih reona zemlje proizilazi da se priliv partizanima pojačava. S druge strane ratno savetovanje u Volo, na kom su učestvovali i američki i engleski vojni funkcioneri, pokazalo se da vlada stvarno ne raspolaže vojskom i da je nužno stvoriti specijalnu armiju za borbu s partizanima. Vladine pozicije nisu se ojačale ni posle desetine hiljada hapšenja demokrata, izvršenih u gradovima. Ova hapšenja uglavnom nisu dotakla naše partijske organizacije. Srazmerno veće udarce pretrpeo je Solun. Vojni neuspeši odrazili su se i na ekonomiku zemlje. Bez obzira na obilnu američku pomoć, drahma je poslednjih nedelja ponovo počela da pada i izgubila je ovih dana blizu 25% svoje vrednosti. Na industrijskom sektoru nema nikakvog poboljšanja a u poljoprivredi situacija se neprestano pogoršava. Prema postojećim podacima ovogodišnja žetva za 30% je niža od prošlogodišnje. Ovde se smanjuje takođe površina obradive zemlje, a osim toga vreme nije bilo pogodno za žetvu. U ovakvoj situaciji vlada sve više teži da postigne američku vojnu intervenciju u Grčkoj. Američki delegat u Savetu bezbednosti OUN izjavio je 12. VIII, da će SAD dati Grčkoj sve što joj je nužno za njenu zaštitu od njenih severnih suseda.

Na taj način danas smo se mi našli pred novim međunarodnim zaoštrenjem grčkog pitanja. Ovo zaoštrenje izazivaju Anglo-Saksortci s namerom da postignu izolaciju grčko demokratskog pokreta od njegovih prijatelja u inostranstvu, da bi se lakše obračunali s partizanskim pokretom u zemlji. Što se tiče Demokratske armije, nesumnjivo, da je bez obzira na ozbiljna iskušenja koja je ona proživela za poslednja 4 meseca, naša armija izašla iz ovog iskušenja prekaljenija i konsolidovanija, i danas se pred njom otvaraju šire perspektive. Danas su preduslovi — politički i vojni — za obrazovanje čvrste slobodne teritorije

Razgovori maršala Tita, predsednika Privremene vlade DFJ, sa nadbiskupom Stepincem u Zagrebu početkom juna 1945, nisu dali rezultate, jer je nadbiskup uporno stajao na gledištu da je DFJ dužna da reguliše odnose sa Rimokatoličkom crkvom posredstvom Vatikana, dakle konkordatom, nasuprot Titovom stavu da se Rimokatolička crkva i njena hijerarhija samostalnije ponašaju. Maršal Tito je pre sudenja nudio apostolskom nunciju da Vatikan povuče Stepinca.

Vladimir Bakarić je na sednici CK KPJ održanoj 3. januara 1947. povodom osude Stepinca i odnosa države prema Rimokatoličkoj crkvi rekao: „3. Pitanje popova. Proces protiv Stepinca ima dubok odjek kod njih. Mnogo ih je glasalo na izborima. Bilo je nerazumevanja tog procesa sa naše strane (kod OZN-e i na terenu), tako da je Kaptol dobio utisak da popuštamo. Treba udariti na centar i 111/23) Рос'.'српатн бискуп Pe. Iznose razne nijanse kod biskupa.“ (Arhiv CK SKJ,

sa sopstvenom vladom zreliji nego pre, i Glavna komanda ide odlučim u tom pravcu. Partija EAM-a i CK EAM-a u Atini principijelno su saglasni sa stvaranjem Privremene demokratske vlade, ali pridržavaju se mišljenja da inicijativu i ostvarenje ovoga treba da preuzme sada na sebe Glavna komanda DAG. Mi smo se složili s tim pogledom i u tom pravcu preduzimaju se sve praktične mere, kako bi se kroz dva do tri meseca, razume se u vezi sa vojnim operacijama DAG, prišlo konkretnom rezultatu. Glavna komanda već preduzima prve neophodne administrativne i upravne mere za pripremu osnovne za stvaranje Privremene demokratske vlade. U tom pogledu i uopšte u celom našem radu isključivu pomoć daje nam i naša radio stanica. Koristim priliku da primećim, da našoj stanici treba još izvesno tehničko usavršavanje.

Što se tiče daljeg razvitka DAG pred njom stoji neposredni zadatak da osvoji novi ljudski materijal, koji obilno pritiče u njene redove. Delom vojnog materijala ona je sada obezbeđena i glavna teškoća sastoji se ovde u transportovanju ovog materijala, uglavnom u Tesaliju — Centralnu Grčku.

Što se tiče kadrova, to uporedo sa radom koji vrši Glavna komanda po pitanju pripreme i obuke novih kadrova, mi takođe mobilizujemo sve još postojeće rezerve. Teže stvar stoji sa odevanjem i hranom, jer što više siromaši seljaštvo i raste DAG, tim postaje oštrije ovo pitanje. Ovo pitanje treba da bude posebno razmotreno.

Ovakva je ukratko u danom momentu situacija u Grčkoj. Bez preuveličavanja mi možemo kazati da naše perspektive za zimu koja se približava i za proleće 1948 g. treba da budu stvarno optimističke. Grčki narod i DAG hladnokrvno i odlučno primaju takođe mogućnost direktne američke intervencije u Grčkoj.

Na kraju smatramo nužnim da ponovo razmotrimo s vama sva pitanja našeg pokreta. Pored toga, kako mi, tako i drug Markos, smatramo sada neophodnim lični susret, tj. susret Markosa s Vama. Lepo Vas molim da date Vaše mišljenje po tom pitanju.²¹

ACKSKJ, CK KPJ, IX 29 — 111/22

Z. (aharijades)

UGOVOR O PRIJATELJSTVU, SARADNJI I UZAJAMNOJ POMOĆI IZMEĐU FNRJ I NR BUGARSKE

Evksinograd, 27. novembra 1947.

Clan I

Visoke Strane Ugovornice će ubuduće u svim pitanjima koja se tiču sudbine njihovih naroda i njihovih međusobnih odnosa, prisno,

²¹ Najžešće borbe u građanskom ratu vođene su u grčko-albanskim i grčko-jugoslovenskim graničnim predelima, posebno na planini Gramos. Avgusta 1947. Markos Vafijades je proglasio svrgavanje monarhije i obrazovao privremenu vladu slobodne Grčke o kojoj se govori u pismu Zaharijadesa maršalu Titu. Jugoslavija nije priznala ovu vladu izložena pritisku Zapada i trudeći se da ne otežava svoj međunarodni položaj, ali je, međutim, pružala materijalnu pomoć DAG i davala političko-moralnu potporu grčkom revolucionarno-demokratskom pokretu. Izbeglice iz Grčke su prihvatane u Jugoslaviji i obezbeđivan im je smeštaj i boravak. Jugoslavija je borcima DAG davala oružje, municiju, radio-uređaje, obezbeđivala novčana sredstva. Na osnovu podataka koji su nama poznati nismo u stanju da utvrdimo da li je došlo do susreta između Tita i Zaharijadesa prilikom proputovanja ovog kroz Beograd.

tesno i svestrano saradivati na korist obeju zemalja i u duhu bratstva južnoslovenskih naroda.

Clan II

Visoke Strane Ugovornice preduzimaće zajednički sVe potrebne mere da se osiguraju njihova bezbednost, nezavisnost i integritet. U tom cilju savetovaće se po svim važnim međunarodnim pitanjima, koja se tiču interesa obeju zemalja ili interesa mira i međunarodne saradnje i postupaće sporazumno u duhu Povelje Organizacije Ujedinjenih Nacija.

Clan III

U slučaju ako bi neka treća država napala jednu od Visokih Strana Ugovornica da ugrozi njenu nezavisnost, da je porobi ili oduzme njene teritorije, druga Visoka Strana Ugovornica pružiće joj bez odlaganja vojničku i svaku drugu pomoć svim raspoloživim sredstvima.

Clan IV

Visoke Strane Ugovornice obavezuju se da neće sklapati nikakav savez niti će uzeti učešća u bilo kakvoj akciji uperenoj protiv druge Visoke Strane Ugovornice.

Clan V

Visoke Strane Ugovornice se obavezuju da će u interesu njihovog svestranog privrednog razvitka ostvarivati najtešnju saradnju u svim oblastima ekonomskog života. U tom cilju one će uskladiti svoje privredne planove, poduzeti sve mere za raširenje, do najvećih mogućnosti uzajamne robne razmene, pripremiće ostvarenje carinske unije i dogovaraće se o zajedničkim merama koje se tiču robne razmene s inostranstvom.

Clan VI

Visoke Strane Ugovornice smatraju da je radi konačnog učvršćenja bratstva među njihovim narodima, neophodna stalna kulturna saradnja. U tom cilju Vlade obeju zemalja će poduzeti sve potrebne mere za osiguranje najprisnije saradnje u svim oblastima materijalne i duhovne kulture i svestrano će pomagati i potsticati u tom pravcu svaku inicijativu.

Clan VII

Ovaj ugovor ničim ne vređa obaveze koje su na sebi uzele Federativna Narodna Republika Jugoslavija i Narodna Republika Bugarska prema trećim državama. Visoke Strane Ugovornice izvršiće svoj ugovor u duhu Povelje Organizacije Ujedinjenih Nacija i pridržavaće svaku inicijativu koja ide za tim da se uklone žarišta agresije i da se osigura mir i bezbednost u svetu.

Član Vili

Ovaj ugovor ostaje u važnosti 20 godina od trenutka potpisivanja . . . ,²²

Službeni list FNRJ, 14. jun 1948.

²² Ugovor je obavezivao dve zemlje da se konsultuju o svim važnim pitanjima i međusobno pomažu, da saraduju u oblasti privrede i duhovne kulture. Posle razgovora na Bledu i zaključenja ugovora u Varni — Evksinogradu olakšana je nastava makedonskog jezika u Pirinskoj Makedoniji i uspostavljanje prisnije veze između Makedonaca u NR Makedoniji i pirinskih Makedonaca. U Gornjoj Džumaji počeo je da izlazi list „Pirinsko delo“. Kao da se vraćalo vreme karakteristično za jesen i zimu 1945, uopšte 1945. godinu, kada su Makedonci iz Bugarske pozdravljali proglašenje republike u Jugoslaviji. Prvog decembra 1945 Nacionalni komitet bugarske emigracije pozdravljao je Lazara Koliševskog, predsednika vlade federalne Makedonije, u ime 600.000 pripadnika makedonske emigracije u Bugarskoj i 300.000 Makedonaca u Pirinskoj Makedoniji. Nacionalni komitet je predstavljao Georgi Abadžiev, makedonski pisac i istoričar.